

KNNV NATUURGROEP ZOETERMEER

KWARTAALBERICHT Nr.45   juli 2004

INHOUD

1. VAN DE REDACTIE	3
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP.....	3
2. VOORJAAR?	3
3. WATERLOPEN	4
4. GEVLEUGELD HELMKRUID EN OEVERZWALUWEN	5
5. ALTIJD WEER DEZELFDE!?	6
6. PLANTENWEEKEND IN WESTERWOLDE.....	6
7. KOEKOEKEN EN KOEKOEKSBOEMEN	9
8. WILDE PLANTEN IN SEGHWARTOP DONDERDAG 24 JUNI 2004.....	9
9. TIEN JAAR PLANTENWERK GROEP EN WAT DAARAAN VOORAF GING	10
GEZIEN IN ZOETERMEER:	13
10. LOSSE WAARNEMINGEN	13
11. BIJZONDERE WAARNEMINGEN IN DE EERSTE HELFT VAN 2004.....	16
12. IEPEN (ULMUS SPEC)	24
13. SLAKKEN EN SCHELLEN IN ZOETERMEER: BOERENKNOOPJE	27
14. DE WEEKDIEREN VAN DE ZOETERMEERSE PLAS	29
15. IN DE TUIN MARSMANHOVE 2	29
BUITEN DE VERENIGING.....	30
16. STADSPANTENGIDS VAN TON DENTERS GEPRESENTEERD.....	30
17. OVERLEG NATUURVERENIGINGEN 31-03-04.....	30
18. GROTE DONKERE OGEN KEKEN MIJ AAN	33
19. NOORDNIEUWS, MAART 2004	37
20. NATUUR- EN MILIEUAGENDA ZOETERMEER.....	39
21. NAMEN.....	42
22. IK WIL OOK LID WORDEN.....	42

23. INDEX..... 42

Inhoud laatste kwartaalbladen en complete index op www.bk.tudelft.nl/urbanism/team > Publications

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis.

Zij zoekt haar journalisten,
want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

***Doe 1x per 2 à 3
weken 2 uurtjes
mee met de
plantenwerkgroep.
Goeie sfeer,
boeiend, leerzaam,
nuttig.***

***Informatie: Evelien
van den Berg, tel:
079-3213445
(18:00-19:30)***

1. Van de redactie

Ons tweede kwartaalbericht dat ook weer onder de KNNV-vlag verschijnt ligt voor u. De jaarlijkse vertegenwoordigende vergadering van de KNNV (waar alle afdelingen zijn vertegenwoordigd) vond op 17 april in Arnhem plaats. Onze afdeling werd daar door Johan Vos vertegenwoordigd. Enkele zaken die besproken en ook voor onze afdeling interessant zijn geven we hieronder graag aan u door:

1. De KNNV heeft sinds november 2003 een geheel vernieuwd landelijk bestuur dat uit zeven leden bestaat. Tevens is een concept Meerjarenbeleidsplan 2004 - 2008 opgesteld. Het jaarplan voor 2004 is hiervan afgeleid. Extra aandacht zal besteed worden aan promotie en communicatie omdat gebleken is dat de naamsbekendheid van de KNNV, vereniging voor veldbiologie, niet meer voldoende bekend is in Nederland.
2. De kwaliteit van de waarnemingen krijgt ook bij de KNNV steeds meer aandacht. Dat resulteert o.a. in het toetreden van een lid van de KNNV tot de VOFF (vereniging onderzoek flora en fauna). De VOFF behartigt de waarnemingen van alle particulier gegevensverzamelende organisaties in Nederland (FLORON, SOVON, Vlinderstichting, RAVON enz.) en bedient ook het Natuurloket.
3. De laatste hand wordt gelegd aan een DVD met alle "Natura's" van de meer dan honderdjarige vereniging erop. De verwachting is dat daardoor de Nederlandse natuurhistorie beter toegankelijk zal zijn.
4. Een nieuwe sprekerslijst zal aan alle afdelingen worden toegezonden.
5. Waarnemingsprojecten. Het hommelm- en midwintervogelproject zullen worden afgerond met een evaluatierapport. In 2004 is (veel te laat) een dagvlinderproject van start gegaan. De bijbehorende zoekkaart vindt u ook bij dit blad. In 2005 start een slakkenproject. De voorbereidingen zijn inmiddels in volle gang.
6. De KNNV zal participeren in een landelijke natuurwerkdag die op zaterdag 2 november zal plaatsvinden. Verder is vermeldenswaardig dat er tijdens deze jaarvergadering een uitgebreide tweedehands boekenmarkt wordt georganiseerd. U kunt daar uw oude natuurhistorische boeken kwijt en tegen een uiterst schappelijke prijs het boek dat niet meer te koop is en dat al tientallen jaren aan uw collectie ontbreekt alsnog aanschaffen. De opbrengst is voor de KNNV. De volgende Vertegenwoordigende Vergadering, VV genoemd, zal in Delft plaatsvinden en wel op 16 april 2005.

Zoetermeerse KNNV-website.

De Zoetermeerse KNNV-afdeling heeft een eigen website. De Zoetermeerse afdeling is ondergebracht bij de landelijke KNNV. Het website-adres van de landelijke KNNV is; www.knnv.nl .

Het website-adres van de afdeling Zoetermeers is; www.knnv.nl/zoetermeer .

Ons emailadres is zoetermeer@knnv.nl .

Wim de Liefde heeft een voorlopige opzet gemaakt zodat de website alvast de lucht in kan. Wat er nu al op staat is o.a. het activiteitenprogramma van de plantenwerkgroep. Over hoe we onze website verder willen gaan vormgeven moet nog nagedacht worden.

Onderwerpen die erop gezet kunnen worden zijn bijv. de agenda, de kwartaalbladen, een totaal overzicht van de waargenomen wilde plantensoorten (liefst met foto's), leuke en bijzondere plantenwaarnemingen, maar ook andere leuke vondsten, grappige belevenissen, de links naar andere Natuur- en milieu-organisaties.

Misschien leven onder de leden ook allerlei wensen omtrent het gebruik van onze website. Wat zouden jullie graag zien of lezen op onze website?

Laat ons dat weten (eventueel via ons emailadres).

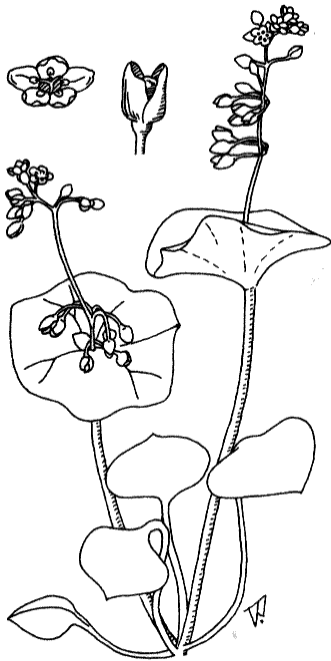
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERKGROEP

2. Voorjaar?

Fred Reeder

's Morgens op weg naar mijn werk al een hagelbui. 's Middags regen en wind. Het is 8 april 's avonds halfzeven en een graadje of acht Celsius wanneer de plantenwerkgroep voor het eerst dit jaar buiten bij

elkaar komt. We openen het seizoen met een bezoek aan de begraafplaats aan de Binnenweg. Een begraafplaats met een heel andere inrichting dan die aan de Hoflaan. De verwachting om daar een rijke plantengroei aan te treffen was dan ook niet hoog gespannen. Daar komt bij dat zo vroeg in het jaar veel planten ook nog in een pril stadium verkeren.

Ben Prins

Fig. 1 Witte winterpostelein

Vroegeling, witte winterpostelein en speenkruid openden de rij van zo'n 27 soorten die dit gebied uiteindelijk zou opleveren. Speerdistelrozetten, grote en draadereprijs, hondsdrif en herderstasje, ja eigenlijk kwamen de meeste vroegbloeiende soorten hier toch wel voor. Op drie plaatsen werden paddestoelen aangetroffen. De glimmerinkzwam, een morieljesoort en de veldridder leverden aardig wat stof op voor discussie tussen Peter en Sinie en 10 dagen later waren ze er nog niet uit! De juiste namen zijn: gewone morielje en kortgesteelde veldridderzwam. De altijd schreeuwende halsbandparkieten verdrongen de roep van de tiftjaf en een fiks buitje dwong ons tot schuilen. Na het regenbuitje verlieten we de begraafplaats en volgden we de Binnenweg richting oude rioolwaterzuivering van Zoetermeer. Onderweg nog zeven- en duizendblad, sterrenkroos, kleine en grote brandnetel en fluitenkruid noterend kwamen we op een voor de meeste onbekend stukje Zoetermeer terecht. Rondom de gebouwen van de oude rioolzuivering, die hier en daar nog een flinke stank verspreiden, vonden we toch nog wel aardig wat plantensoorten zoals gewoon barbarakruid en op een zichtbaar meer beschutte plek herik naast koolzaad in bloei. De oude gebouwen, symbool van de vergane glorie van het vroegere dorpje Zoetermeer leverde aardig wat leuke tafereeltjes op. Zo groeien struiken boven op de torens en zijn oude overlopen volledig met prachtig bloeiende paarse dovenetels en kleefkruid begroeid.

Tegen achten werd het al aardig donker zodat we terug zijn gegaan naar de fietsen en auto's bij de begraafplaats. Sinie had weer gezorgd voor een lekker bekertje thee en de groep bestaand uit Sinie, Johan, Tilly, Moniek, Peter, Evelien, Inge en Fred hadden hun eerste avondje van 2004 erop zitten. Voor de statistiek kan ik nog melden dat dit vroege inventarisatie-avondje zo'n 60 soorten heeft opgeleverd. Eigenlijk lang niet gek zo vroeg in het jaar.

3. Waterlopen

Fred Reeder

In de bocht van de Muzieklaan bij het winkelcentrum werd er verzameld. Op 22 april om halfzeven voor een tocht langs de waterlopen van Buytenwegh. Zoals altijd kwam het eerste kwartier de groep geen stap verder omdat er steeds maar planten werden opgenoemd.

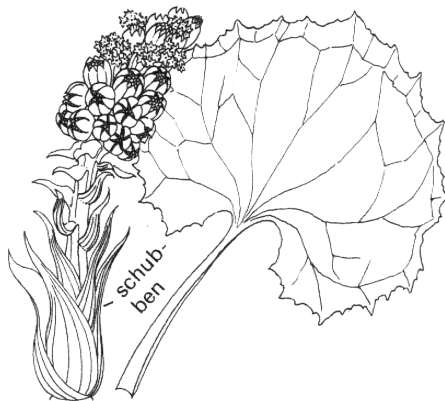

Fig. 2 Groot hoefblad

Alle vroege voorjaarsplanten waren er nu wel en Johan bleef maar aankruisen. Na een kwartier ging het linksaf de wijk in. Vuil water hier, dof van het stof en de rommel. Toch hoorde Peter op een gegeven moment de groene kikker en zagen we een bruine kikker. Sterrenkroos kon ook nog op een plaats worden waargenomen doordat Tilly, wie anders, in de sloot viste met een stok. Ook Sinie deed een verwoede poging om niet in de sloot te vallen en toch sterrenkroos te pakken. Haar hondje vond het maar matig. Overblijvende of groene ossentong gaf hier wat kleur aan de toch wel bedenkelijk vervuilde slootkanten. Gele lis en schijnaardbei werden gezien evenals vier ereprijssoorten (draad-, klimop-, veld- en grote). Aan het eind van de waterloop bij de basisschool werd geconstateerd dat medewerkers van de gemeente na dunningswerkzaamheden de boel aldaar weer

hadden ingezaaid zoals door Moniek bevestigd werd. Gele kamille, teunisbloem, grote kaardenbol e.d. waren hier onder andere het resultaat van. Na een doorsteek langs de Muzieklaan de volgende wijkwaterloop terug genomen naar de spoorlijn. Hier stond prachtig vrouwelijk groot hoefblad (zo'n aar van 50 cm) met vruchtpluis en verderop bij een van de eerste natuurvriendelijke oevers van Zoetermeer zagen we veel moerasplanten.

De rozetten van orchideeën werden al zichtbaar, evenals die van heelblaadje, gevleugeld hertshooi, gewone engelwortel en de kleine pimpernel die hier kennelijk al jaren staat. Johan dacht dat het ook een keukenkruid was maar de groep kende dit niet als een potje op de keukenplank en trok het in twijfel. Toch leverde nazoeken in de ecologische flora deel 2 pagina 76 op dat de goede man gelijk heeft, het werd inderdaad als toekruid bij salades gebruikt.

Verder maar weer richting spoordijk en daar viel ons oog op een afwijkende boterbloem. Tilly merkte op dat de kelkbladen omlaag gericht waren en dat de bloem wel erg geel was en zie daar. Geen scherpe of kruipende boterbloem maar wat dan wel.. De discussie met de flora erbij bleef steken op de behaarde of de knolboterbloem. Alleen graven in de grond met het mes van Fred bracht uiteindelijk de oplossing: de knolboterbloem. Een in Zoetermeer nog niet eerder gedocumenteerde soort. Evelien noemde hem dan ook onmiddellijk de vondst van de avond. Van het paddestoelenfront valt nog te melden dat er een plooirokje en een franjehoed werden gevonden. Na het traditionele bekertje thee van Sinie kwam er aan deze avond ook weer een einde.

4. Gevleugeld helmkruid en oeverzwaluwen

om en nabij de Olaf Palmelaan op donderdag 13 mei

Johan Vos

Fig. 3 Gevleugeld helmkruid

Het was koud en winderig bij de nieuwe brandweerkazerne toen Tilly, Evelien, Peter en ik op zoektocht gingen in wat later Oosterheem zal gaan worden. Dit gebied was uitgezocht vanwege de verwachting dat we in deze kale oorden misschien wel leuke pionierplanten zouden aantreffen. De verwachting kwam uit wat de pionierplanten betreft, maar het was toch vooral heel veel van hetzelfde en alles in giga-uitvoering! Dit, terwijl je geneigd bent te denken dat we hier met een zandig (arm) terrein te maken hebben. Schijn bedriegt, de Zoetermeerse kalkrijke, zavelige bodem is zeer rijk en behoort (volgens de boeren) tot de meest productieve van het hele land! Dat die enorme exemplaren van bekende planten verwarring kunnen stichten ondervonden we met de veldereprijs van Peter. Uiteindelijk kwamen we er met hulp van de flora uit.

Voornamelijk éénjarige soorten met een uitgesproken pionierkarakter die we aantreffen: hoenderbeet, gewone duivekervel, kluwenhoornbloem, grote ereprijs, akkervergeetmij-nietje, hopklaver, duist, grote klaproos en massaal witte honingklaver. Opvallend was de frequent aanwezige basterdwederik: rood aangelopen, kale harde, kantige stengels en voorzien van lichtgroene bladeren, we houden het op de

kantige basterdwederik (*Epilobium tetragonum*). Ineens vond Tilly in een droge greppel, vlak langs de weg een aantal exemplaren van het gevleugeld helmkruid (*Scrophularia umbrosa* subsp. *neesii*), een vrij zeldzame soort in Zoetermeer en nu niet bepaald een pionier. Pal daarnaast stond gevleugeld hertshooi, je zou bijna denken dat vleugels iets hebben met greppels. De kou begon ons inmiddels aardig parten te spelen en we besloten via de andere kant van de weg terug te lopen. En toen hoorde en zag Peter ineens oeverzwaluwen. Ze landden zelfs zo nu en dan niet ver van ons vandaan en leken daar iets van de grond te eten. En ja hoor, verderop het zanddepot met de door oeverzwaluwen zo geliefde steile wanden. Peter zag ook de gaten van de nesten die vooral op het oosten gericht waren. Daarna hebben we nog lang nagepraat over de vergeefse pogingen die in het verleden ondernomen zijn om deze leuke vogels zover te krijgen om in het Westerpark te komen broeden. Deze avond echter werd het bewijs geleverd dat, als er een geschikt oeverzwaluwbiotoop voorhanden is, de bijbehorende oeverzwaluwen ogenblikkelijk hun kans grijpen. Ik besloot om de volgende dag direct actie te ondernemen om de nesten bij de verantwoordelijke ambtenaren bekend te maken zodat beschermende maatregelen genomen kunnen worden.

5. Altijd weer dezelfde!?

Fred Reeder

Voor een rondleiding door het eigen hok kwam de plantenwerkgroep op donderdagavond 27 mei bij elkaar in de wijk van Sinie, Rokkeveen. Met "het eigen hok" wordt natuurlijk bedoeld de vierkante kilometer waar het plantenwerkgroep lid in woont. Bij aanvang van de wandeling wordt iedere keer bepaald wie het verslagje zal maken voor dit blad. Frisse pogingen worden ondernomen door gezamenlijk mijn richting op te kijken, voor zich uit mompelend van "geen tijd, wel erg druk en degelijke". Maar goed, iemand moet het doen dus vooruit denk ik dan en pak ik maar weer een papiertje om wat nauwelijks leesbare aantekeningen te maken. Altijd weer dezelfde dus, maar ja dat geldt ook voor de streper Johan en eigenlijk ook voor de vele planten die we iedere keer en ieder jaar weer tegenkomen.

Fig. 4 Smalle wikke

Sinie had deze avond de leiding en de groep, die dit keer bestond uit Sinie, Moniek, Fred, Peter, Johan, Tilly en Annet met als gast de broer van Sinie, Klaas ging op pad door de wijk. Eerst door een wijkparkje rond een school waar de lijst al wel weer snel werd gevuld met de gebruikelijke plantensoorten. Ook nu weer diverse hoornbloemen, inclusief de tussen de tegels groeiende zandhoornbloem, diverse ereprijsjes, (groot, draad en klimop-) en bossen met akkerdistel en verschillende zuringen maakte het wandelen door de wijk in een heerlijk avondzonnetje tot een aangenaam geheel. Via een paar paden door de wijk ging het richting Hoekstrapark dat we ook vorig jaar al eens hadden doorgewandeld. Langs de waterkanten stond grote egelskop, gevleugeld helmkruid, wolfspoot, liesgras en gele lis. Behalve de smalle wikke werd er een tweede wikkesoort gevonden door Annet die we zonder bloemen nog niet op naam konden brengen. Iets wat tegenwoordig niet al te vaak meer voorkomt. Tijdens de wandeling werden we eerder door Klaas gewezen op het voorkomen van twee vormen van het tweestippelig lieve heersbeestje: de rode en de zwarte vorm.

Bij de waterkant ontstond discussie over de langsprietmot die in grote wolken danste in het zonnetje. Kenners waren het er niet helemaal over eens maar ik houd het maar even op deze naam. Via een grote boog werd weer koers gezet naar het startpunt, Johan had er weer veel streepwerk opzitten. Bij het huis van Sinie ben ik afgehaakt en de rest van de groep is, vermoed ik tenminste, gaan genieten van een heerlijk kopje thee bij Sinie thuis.

6. Plantenweekend in Westerwolde

op 4, 5 en 6 juni.

Tilly Kester

Onze tweede plantenweekend vond plaats in Westerwolde in Oost-Groningen bij Marianne en Peter Ketting. Het weekend stond in het teken van, zoals Marianne schreef (Noordnieuws maart 2004), oude natuur, nieuwe natuur op voormalig boerenland en in ere herstelde natuur waar de ontginning is teruggedraaid. Westerwolde is van oudsher een redelijk bewaard gebleven kleinschalig en fijnmazig landschap temidden van de grootschalige veenkolonien. Desondanks heeft ook in Westerwolde de modernisering haar tol geëist. Om de Ecologisch Hoofdstructuur te realiseren wordt nu weer getracht de samenhang te herstellen en een gebied te creëren waar het goed toeven is voor plant, dier en niet te vergeten de mens.

Gedurende het weekend hebben we iets van dat gebied mogen beleven. We hebben van het ene naar het andere mooie landschapselement gestruind. Bos met oude bomenlanen, heide (al dan niet afgeplagd) met vennen, een pingo, omgevormd boerenland, akkers met verschillende graansoorten langs de al dan niet meanderende Ruiten Aa, natuurontwikkelingsgebiedjes etc. Ook de historische plekken als het klooster in Ter Apel en het vestingstadje Bourtange hebben we niet vergeten.

vrijdag 4 juni

Op vrijdag 4 juni om ca 13.00 uur werden Evelien en ik door Marianne en Peter hartelijk ontvangen. Na heerlijke broodjes en een kleine rondleiding door huis en tuin zijn we met z'n drietjes eerst langs ons logeeradres gereden en toen naar Terborg. Een oud bos met daarin het grootste heideveld (ca 60 ha) van Groningen en een groot ven. In dat bos stond een zeer grote oude vlier, compleet met judasoren. De heide wordt begraasd door heideschape. De oever van het ven was over de hele lengte in een strook van zeker van 5 m begroeid met slangewortel.

Fig. 5 Ben, Johan, Eveline en Tilly in de Poststruiken

Daarna zijn we naar de "pingo" gelopen. Over deze pingo vonden we in een boek de volgende tekst:

"In het zuiden van het natuurgebied Ter Borg ligt een ronde venige laagte die de Poststruiken wordt genoemd.

Waarschijnlijk is het een pingoruïne. Deze laagte is al jarenlang bij de bewoners van Sellingen en omgeving in gebruik als ijsbaan. Eind november wordt vanuit de Ruiten Aa water ingelaten en begin maart laat men het water weer terugstromen. Tot en met 1970 werd de laagte 's zomers nog beweide met koeien. Omdat de Spaanse ruiter, een plant van blauwgraslanden, zich hier uitbreidde werd besloten de beweiding te stoppen en over te gaan tot het gras eenmaal per jaar te hooien. Met het blauwgrasland is ook de spaanse ruiter -een naaste verwant van de akkerdistel- in Nederland zeldzaam geworden. In de Poststruiken groeit hij inmiddels zo massaal dat zijn bloemen in juni en juli hele stukken van het terrein rood kleuren. Verder groeien er onder meer blauwe zegge - aan de blauwachtige kleur van deze plant dankt het blauwgrasland zijn naam- geelgroene zegge, tandjesgras en klokjesgentiaan. In de nazomer komen er grote aantallen moerassprinkhanen voor".

Wij vonden er gewone en moeraswederik, spaanse ruiter, egelboterbloem, wateraardbei en veenpluis. Langs een sloot met een mooi begroeide slootkant stond o.a. muizeoor, dicht havikskruid, liggend walstro, tormentil, reukgras, dopheide en mannetjesereprijs. Aan de andere kant van het pad stond éénjarige hardbloem. Sommige soorten hebben we pas bij Marianne en Peter thuis op naam kunnen brengen.

Toen naar Slangeborg gereden, een oud landgoed met parkbos met daarin een natuurcamping. Marianne en Peter hebben daar een aantal jaren gekampeerd. De wielewaal liet zich helaas niet horen. Het landgoed ligt tegen een natuurgebied aan, de Ruiten Aa loopt erlangs en bij droogte wordt water van dit rivierveld ingelaten in het natuurgebied. Maar voordat het water echt in het hart van dit gebied komt, wordt het eerst door een rietmoeras geleid zodat het "voorgezuiverd" wordt. Dwars over het grasland, waar enkele hooibeestjes vlogen, zijn we naar de oeverwal (zonder oeverwaluwen) gelopen.

Toen we terug waren, waren Ben en Els inmiddels gearriveerd. Het was inmiddels nogal fris geworden, dus hebben we onze toevlucht gezocht tot de kas waar we heerlijk hebben gegeten.

Op het moment dat we naar Ter Apel zouden gaan, kwam Johan op zijn fiets aan. We hebben daar het klooster bezocht. Rondom het klooster lag een oeroud bos met daarin de oudste eik van Westerwolde. Hij zag er erg slecht uit. De volgende dag bleek dat alle eiken last hadden van vraat (van de wintervlinder?). In dat bos hebben we o.a. gezien hoe de rivier daar weer natuurlijk wordt gemaakt.

Zaterdag 5 juni

Annet arriveerde 's nachts. Na het ontbijt werden wij met z'n drieën opgehaald door Marianne en Peter. Bij de Noordmee, een bezoekerscentrum met horecagelegenheid, gingen we op stap met Nico de boswachter. Ruim 2 uur hebben we door het gebied rondom de Noordmee gestruind. Volgens Nico heeft het gebied erg veel last van verdroging (gehad). In de jaren 50 is ook Westerwolde verkaveld. De Ruiten Aa is rechtgetrokken en werd daardoor een breed kanaal, in plaats van het meanderend beekje dat het vroeger was. Staats Bosbeheer is nu bezig met het creëren van geleidelijke overgangen (zoomvegetaties) tussen grasland en bos. Deze zoomvegetaties zijn met name gunstig voor vogels en vlinders. Ook de Ruiten Aa

mag weer meanderen en veel boerenland wordt onttrokken aan de landbouw. De bedoeling is dat het gebied wordt omgevormd tot een coulissenlandschap, een open landschapstype met hier en daar groepen bomen en struiken en grazers. Wanneer boerenland een "natuurbestemming" krijgt, wordt in het eerste jaar mais geteeld, daarna een paar jaar graan (rogge of haver), dan één keer gemaaid en vervolgens wordt het aan zijn lot overgelaten en worden grazers ingezet. Graan wordt dun gezaaid, of "hol" zoals Marianne het op zijn Gronings zei, met als gevolg dat er ruimte ontstaat voor akker(on)kruiden.

Met Nico zijn we langs zo'n zoomvegetatie gelopen. Op een afgeplagd, voormalig schraal aardappelland zagen we leuke soorten als stekelbrem, kruipbrem, vogelpootje, diverse mossorten en trekruis. Ondertussen floot de geelgors zijn bekende wijsje. Een sloot met mooie oevers die nu 1 keer in plaats van 4 x per jaar gemaaid worden. Omdat het afvoeren van maaisel erg duur is, mag SBB het maaisel zelf composteren. Die compost wordt weer op het land gebracht. Daarna zijn we dwars door een aan zijn lot overgelaten stuk akkerland gelopen met een wuivende begroeiing in prachtige kleurschakeringen: rose door de witbol, rood door de veldzuring, geel door de scherpe boterbloem, paars door de bonte wikke etc. Vervolgens vervolgden we onze tocht door de beboste rivierduinen. De bedoeling is om deze in de toekomst vrij te maken zodat de duinen weer zichtbaar worden. De (Japanse) lariks wordt weggehaald en de grove den gedeeltelijk. Langs een net uitgebaggerd ven gelopen. Dit ven wordt nu door de jeugd van Jispenuizen onderhouden. Bij het ven groeide ronde zonnedauw en veenpluis. Vervolgens hebben we langs een herstelde meander van de Ruiten Aa gelopen en daar 2 poelen met o.a. moeraswalstro, egelboterbloem, waternavel, grasmuur en holpijp bewonderd. Ook vlogen er diverse juffers en een libel. (genoteerd werden: viervlek, roodoojuffer, vuurjuffer, azuurwaterjuffer en lantaarntje).

Fig. 6 Eveline, Johan, Tilly en Marianne

Na de lunch, in de tuin van Marianne en Peter zijn we naar Ter Borg gegaan. De polletjes zeer stug gras die veelvuldig in het kale zand te zien waren, bleken borstelgras te zijn. Langs het ven met de slangewortel hoorde Marianne uiteindelijk toch de wielewaal zingen. Dankzij Els en Ben zagen we het uitsluipen van een paar viervlekken. De larvenhuidjes hingen nog aan de stengels. De smaragdlibel en de bronslibel scheerden over het water. Daarna zijn we over de heide teruggelopen. Na een heerlijk diner in de Heksenketel in het dorp Sellingen zijn we naar Bourtange gereden, een vestingstadje dat nu bekend is als toeristische trekpleister. Maar 's avonds is het er gelukkig heerlijk rustig.

Eind negentiende eeuw waren alle vestingwallen gesloopt maar in 1964 is men plannen gaan maken om het oude stadje te herstellen. De restauratie is in 1972 van start gegaan en het resultaat is de moeite waard.

Zondag 6 juni

We zijn naar het piepkleine gehucht Smeerling gereden. Daar hebben we o.a. het Metbroekbos bezocht. Een oud loofbos waar de Ruiten Aa zijn natuurlijke loop volgt. In het bos zagen we bosgierstgras, grote muur, witte klavertzuring, bosanemoon en groot heksenkruid. Op een afgeplagd terrein dat begraasd werd door roodbont vee vonden we o.a. kleine zonnedauw, stijve ogentroost, geelgroene- en hazezegge. Omdat de zon zich nu meer liet zien kwamen nu ook de vlinders tevoorschijn: kleine vuurvlied, hooibeestje, argusvlinder en een enkel witje. Els was op zoek naar rupsen van vossen waaronder die van het landkaartje maar heeft er weinig gevonden.

Daarna naar Ter Wupping gereden, daar ook een wandeling gemaakt door een prachtig, mozaiekachtige landschap. Ook hier weer een rivierduin met uitbundig bloeiend liggende walstro. Verderop een akker met knopherik, lichtgeel van kleur, hier en daar planten met witte bloemen. Prachtig met de zon erop schijnend. Vlinders en libellen die we noteerden waren groot dikkopje, citroenvlinder, hooibeestje, kleine vuurvlied en van de libellen: platbuik, oeverlibel, viervlek, vuurjuffer en een grote keizerlibel.

Voor of na de wandelingen, in de koffiepauzes of tijdens de lunch hebben we uitgebreid de tuin van Marianne en Peter kunnen bekijken. Ondanks wat Marianne ons regelmatig in het kwartaalblad over haar tuin vertelt, vond ik die er heel fleurig en erg mooi bijstaan.

Tot slot wil ik Marianne en Peter namens ons allen nogmaals hartelijk bedanken voor de voortreffelijke organisatie van dit bezoek. Onze logeeradressen, ons natje en droogje en de gebieden die we bezochten, het kon niet beter! Wat mij betreft volgend jaar weer een weekend!

7. Koekoeken en koekoeksbloemen

Fred Reeder

Op donderdagavond 10 juni verzamelden de leden van de plantenwerkgroep zich bij stadsboerderij de Balijhoeve in Rokkeveen.

Het doel van de avond was om een vorig jaar nieuw ontwikkelde moeraszone te inventariseren. Deze nieuwe aanwinst ligt net buiten Zoetermeers grondgebied, ingeklemd tussen het Balijbos en de oprukkende kassen van Nootdorp, beginnend bij de A12 en zich uitstrekkend richting Delft.

Daar een paar leden met de auto waren gekomen en het nog een fikse wandeltocht was voordat we ons doel zouden bereiken kon op deze avond het bijzondere verschijnsel worden waargenomen dat de leden zich bij elkaar achterop de fiets door het Balijbos voortbewogen.

Maar voordat dat gebeurde vertelde Johan bij de piramidevormige heuvels de ontstaansgeschiedenis van deze "markante groene elementen" in de periode die vooraf ging aan de Floriade '92. De heuvels waren strak, met gazongras bedekt bedoeld en in het jaar van de Floriade zouden de ribben van de heuvels zelfs van verlichting worden voorzien. Dit laatste plan is om financiële redenen nooit gerealiseerd. Tussen de heuvels zouden een 5 tal "poldertuinen" te bewonderen zijn die diverse landschappen met bijbehorende plantengroei in beeld brachten. Reeds eerder, ik dacht twee jaar geleden, hebben we als plantenwerkgroep vastgesteld dat na afloop van de Floriade weinig onderscheid meer over is tussen de diverse poldertuinen. De plantendeskundigen uit Wageningen van eertijds hebben gelijk gekregen: de heuvels zijn geschikt om een leuke variëteit aan planten te laten zien, dit in tegenstelling tot de vlakgelegen poldertuinen zelf. Na een kleine 10 minuten kwamen we bij een bruggetje aan dat bij het moerasgebied in wording is gelegen. Hier startten we onze zoektocht. Al in het begin werd een flink aantal planten gevonden terwijl alarmerende tureluurs rondom ons heen vlogen. Rondom het water zelf, dat nog geen jaar geleden werd gecreëerd staan al diverse interessante soorten zoals rode waterereprijs, blaartrekkende boterbloem, bitter barbarakruid, diverse meldes en zuringen.

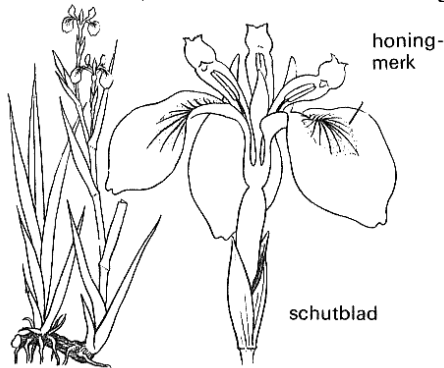

Fig. 7 Gele lis

Ook hier en daar al weer spontane opslag van wilgen, sleedoorn en kornoelje. Het gebied is in beheer bij het Staatsbosbeheer dat ook al een vogelkijkwand heeft opgericht. Nu staat hij nog moederziel alleen aan de plas zonder begroeiing eromheen maar dat zal wel snel veranderen. Overal zie je jonge struiken opschieten en het zal wel veel werk worden om het open karakter van zo'n waterrijk moerasgebied langere tijd te behouden. Hoewel het weer niet al te best was, een zachte miezige regen maakte de avond wat somber, werden toch nog voortdurend nieuwe soorten gevonden. Gele kwikstaarten en grutto's vlogen over en de koekoeken wisten van geen ophouden. In het zeer heldere water stonden al planten als sterrenkroos, grote waterweegbree en langs de oever geknikte vossenstaart, heen, pitrus en zomprus. Grote egelskop en gele lissen stonden langs de wat oudere sloten aan de rand van het gebied.

In een brede strook stonden veel avondkoekoeksbloemen volop in bloei. Op de plassen en strandjes liepen kluten en scholeksters en zwommen kuif- en tafeleenden. Lopend langs het nieuwe fietspad parallel aan de A12 bereikten we de fietsen weer en kon Sinie de thee inschenken. Na een tevreden vaststelling dat het een mooi gebied is en nog veel mooier kan worden ging de groep bestaande uit Inge, Tilly, Moniek, Sinie, Johan, Peter en Fred weer gezamenlijk op weg naar het verzamelpunt de Balijhoeve en daarna een ieder huiswaarts.

8. Wilde planten in Seghwaertop donderdag 24 juni 2004.

Tilly Kester

Deze keer zijn we bij mij in de buurt (omgeving Vuurdoornpark) planten gaan inventariseren. Zoals gewoonlijk startten we om 19.00 uur. Fred (gewapend met een digitaal fototoestel), Johan, Peter, Monique

en haar broer Arthur waren aanwezig. Johan was die middag naar Utrecht geweest om daar de presentatie van de nieuwe stadsplantengids van Ton Denters bij te wonen (zie blz. 30 in dit nummer) Na twee stormachtige dagen was de wind enigszins afgezwakt. In onze wijk lagen de straten vol met afgewaaid takken en blad van de platanen die in dit deel van Seghwaert zo overvloedig aanwezig zijn.

De eerste stedelijke soort die we aantroffen stond bij mij onder aan de trap: gewoon langbaardgras, iets verder ook tengere vetmuur. Daarna zijn we naar het Azaleapark gelopen om te kijken of we de muurslapplanten van vorig jaar nog terug konden vinden. Het gaat om een vrij smalle (stenige) straat waar geen auto's kunnen staan. De meeste huizen hebben geen echte voortuin, soms is er wel ruimte beschikbaar om een "tegeltuintje" te maken. Aan de kant waar de planten vorig jaar stonden, waren ze nu niet te vinden. Het zag er hier nu ook "schoner" uit. Tot onze verbazing stonden ze wel aan de andere kant van de straat, meer dan 10 prachtige exemplaren.

Voordat we de muursla ontdekten, zagen we gehoornde klaverzuring en een Campanulasoort, waarschijnlijk het dalmatië- of kruipklokje.

Bij de vijver tussen Azalea- en Brempark een flauw aflopende oever met tussen het riet moerasspirea. Het grasveldje bij de vijver lag bezaaid met populierentakken en daartussen een plooirokje, tussen de struiken stond gevlekte dovenetels. De andere kant van de vijver kent een lage stenen wal met een talud. Een mooie plek voor muurminnende soorten. Op de muur stond een prachtige pol ruig klokje. Op het lage stenige gedeelte zagen we zandhoornbloem, gewoon langbaardgras, kleine varkenskers en ook zomprus. Zomprus wordt vaak op stenige (vochtige) plekken gevonden.

Tussen Clematis- en Ligusterpark zijn we achter de huizen gaan kijken en kwamen al snel een aantal leuke soorten tegen zoals ruig klokje, brede wespenorchis, kroonkruid(!), akkerklokje en rose winterpostelein. Weer terug in het Ligusterpark keken we of het trosglidkruid er nog stond. Jawel, weliswaar voor een groot deel afgemaaid maar toch hadden ook nog heel wat planten de maaimachine overleefd. Aan de andere kant van de straat stond een morgenster. De stengel direct onder de bloem was verdikt dus hoogstwaarschijnlijk is hier sprake van de paarse. Daar in de buurt troffen we ook nog schapezuring aan. Op weg naar het park stond in het eerste stuk Vuurdoornpark stijf hardgras (ca 10 polletjes).

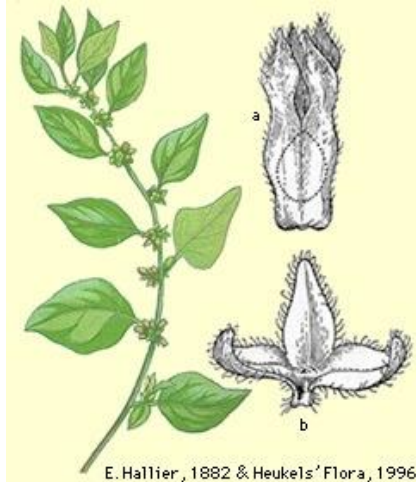

Fig. 8 Klein glaskruid

In het Seghwaertpark zijn we naar het beekje, ook wel pluviometer genaamd, gelopen. Het water was er zeer helder en er stond veel grote waterweegbree, zwanebloem en heen. Johan hoorde de grote bonte specht roepen. In een smal straatje tussen het park en de Vissendreef stond gewone hennepnetel, gewone brunel, wilde akelei en klein glaskruid(!). Op de Vissendreef staat in een struikenvak al een paar jaar (o.a. witbloeiende) brede wespenorchis. In de Rietvoornsloot stond ergens tussen een 75 cm hoge beplanting van kweepeer knopig helmkruid. Dit voorjaar stond de soort er nog maar de strook is kortgeleden gemaaid en we hebben de plant niet meer kunnen vinden. In een plantvak met net ingeplante krentenboompjes aan de rand van een groot grasveld achter de Zalmsloot stonden veel pionierssoorten als gewone duivekervel, echte kamille, witte krodde, melganzevoet en beklierde nachtschade. Ook stond er nog een kruisbloemsoort (raapzaad?) die we bij mij thuis alsnog niet bevredigend op naam hebben kunnen brengen. Thuis op mijn terras werd mijn vermoeden bevestigd. Ook in mijn 2 plantenbakken staat klein glaskruid!

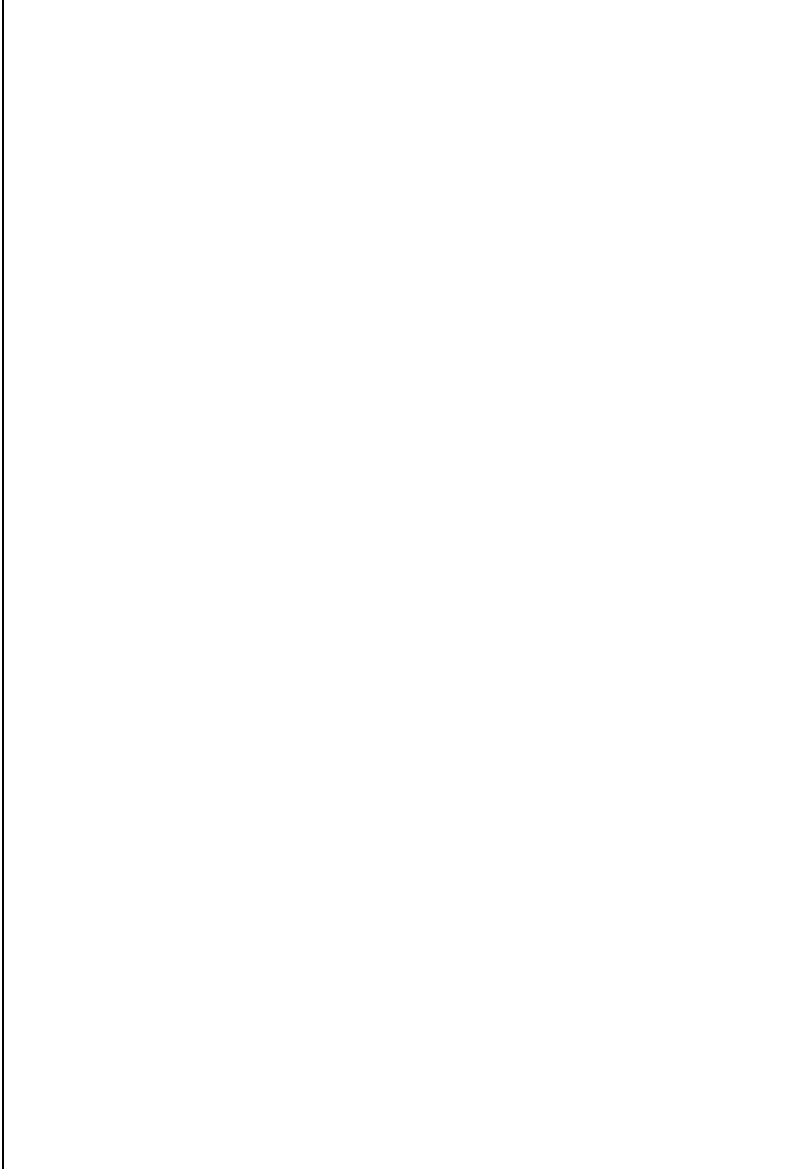
Al met al in een paar straten ca 122 soorten genoteerd, waarvan een aantal voor Zoetermeer nieuwe aanwinsten. Je zou langzamerhand verwachten dat je in Zoetermeer geen nieuwe soorten meer kunt vinden, maar bijna elke keer doen we toch weer een nieuwe ontdekking. Evelien zou tevreden zijn met zelfs meerdere "vondsten van de avond".

9. Tien jaar plantenwerkgroep en wat daaraan vooraf ging

Fred Reeder

In 1989 verscheen in het blad dat de gemeente Zoetermeer uitgeeft (voorheen Zoetermeer-Stad, nu Zoetermeer Magazine) een advertentie met een oproep om naar een bijeenkomst te komen in de Soete Aarde, het centrum voor natuur en milieu. De oproep was gericht aan iedereen die belangstelling had voor wilde planten in de eigen woonomgeving. Opgewekt pakte ik de fiets naar de Soete Aarde en werd daar met nog zo'n vijftig mensen ontvangen door een ambtenaar van de gemeente, ja u raadt het al, Johan Vos.

Ons werd omstandig uitgelegd dat wij zouden kunnen meewerken aan het zogenaamde AA-project van de stichting Floron om te komen tot een landelijke inventarisatie van een selecte groep plantensoorten. Als ik mij goed herinner waren de planten zo geselecteerd dat ze zowel als "milieu- en landschapsindicatoren" konden dienen als gemakkelijk door leken konden worden opgespoord. Vandaar de naam **Attractieve Aandachtsoorten**. Enige jaren later ben ik bij een bezoekerscentrum aan de Oostvaardersplassen een volledige kaartenmap van Nederland tegengekomen waarin al deze gegevens waren verwerkt, maar dit terzijde.

Plantenkennis, aldus werd medegedeeld, was niet echt nodig maar wel handig. Een tweede avond werd de groep voorgelicht. Uitgebreid werd verteld wat we wel en niet moesten noteren en welke soorten we op voorhand wel konden vergeten omdat die in Zoetermeer niet voorkwamen. Lijsten en extra documentatie, zoals de kaart met de km-hokindeling werd uitgedeeld. De AA-soortenlijst bevatte 105 soorten waarvan er in mijn lijstjes, zo ver als ik nog na kan gaan, zo'n 35 voorkwamen in het Westerpark en de wijk Meerzicht. (Bergenbuurt) Totaal kwamen er ruim vijftig AA-soorten voor in Zoetermeer. Van de ruim vijftig mensen die gereageerd hadden op de advertentie zijn er vierentwintig overgebleven die ook daadwerkelijk de AA-lijsten hebben ingevuld. In het najaar leverden we deze lijsten op gezamenlijke bijeenkomsten weer in bij Johan die ze verder verwerkte. Wanneer er twijfel was over een bepaalde plant werd je opgebeld om een en ander te verifiëren. Zo werd bij mijn lijst van de wijk Meerzicht de wilde bertram (tenminste dat heb ik nog ergens aangetekend) in twijfel getrokken. Hij staat er overigens nog steeds, langs het water bij de benzinepomp tegenover Effatha op het schelpenpaadje tussen de wilgen. Het jaar erop hebben we de vindplaats gecontroleerd. Enige jaren later werd het AA-project afgesloten tijdens de oprichtingsvergadering van de plantenwerkgroep op 16 maart 1994.

Fig. 9 De plantenwerkgroep op fietsexcursie stinsenplanten in Den Haag op 11 april 1998 (Kwartaalblad 21 blz. 7)

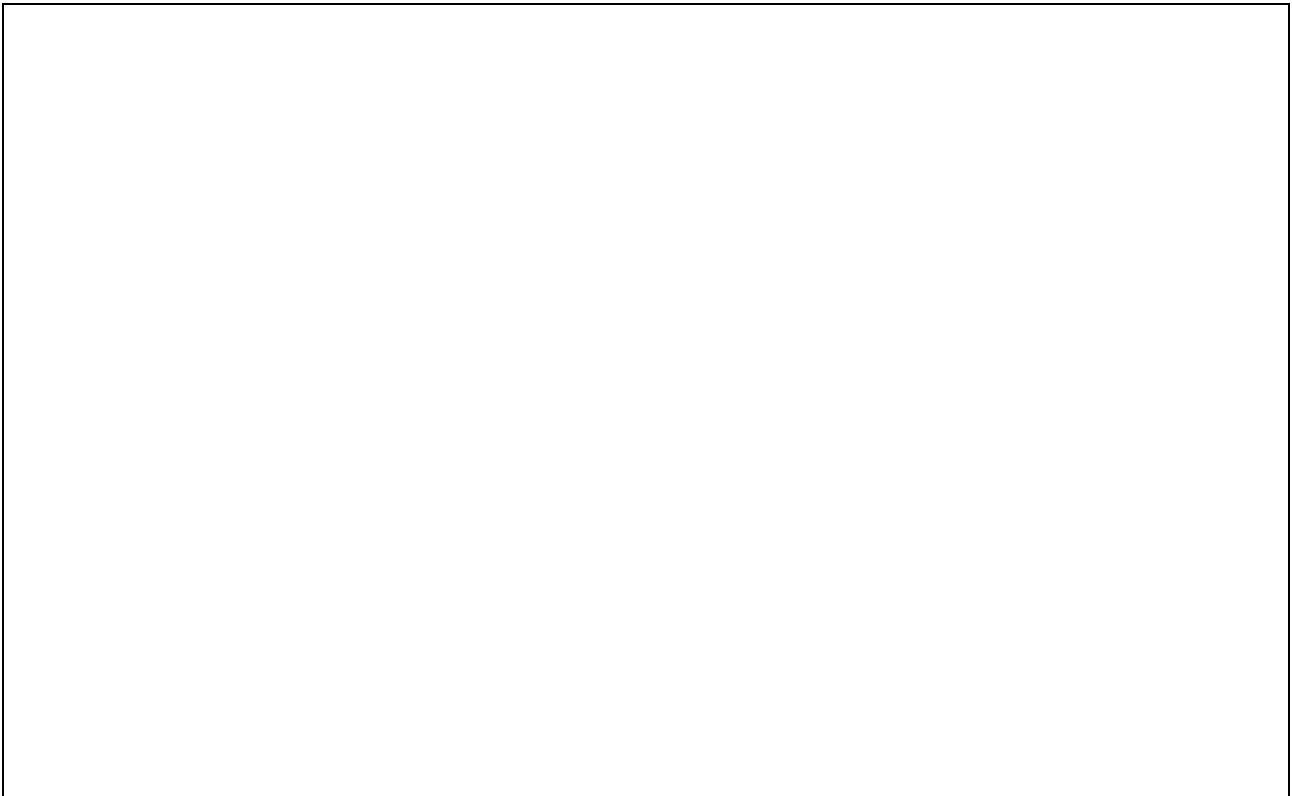
Inmiddels waren we onderdeel geworden van de KNNV-afdeling Zoetermeer die een jaar eerder was opgericht. Interessante avonden werden georganiseerd en er werd "dienst gedraaid" in het weekend in de Soete Aarde en het Westpunt.

Vele excursies werden gehouden, cursussen en lezingenavonden georganiseerd. Ons kwartaalbericht doet sindsdien verslag van alle belevenissen van de plantenwerkgroep zodat ik die niet allemaal ga memoreren. Na 8 jaar ging de KNNV-afdeling ter ziele en vormden lezers van het kwartaalbericht de Natuurgroep Zoetermeer.

Het bestaan binnen of buiten KNNV-verband heeft op de plantenwerkgroep overigens weinig invloed gehad. Het aantal leden heeft natuurlijk wel wat veranderingen ondergaan. Lodewijk heeft zijn belangstelling verlegd naar de slakken, les schoof op naar de Vogelwerkgroep, Jeroen kwam door studie

elders te wonen, Els is met Ben het Drentse gaan opzoeken, en Ellen bleef maar kort bij ons. Daarnaast kwamen Evelien en Monique de groep versterken en de laatste tijd Sinie. De vaste kern is nog altijd dezelfde, Tilly, Annet, Johan, Peter en Fred. Ik hoop niet dat ik iemand vergeten heb, anders excuses daarvoor. Gedurende de beginjaren hadden we de gewoonte om in de herfst en winter regelmatig lezingen en cursussen te organiseren. Dan doen we nu minder. Tegenwoordig gaan we gedurende het groeiseizoen, vanaf april tot september eens per twee weken gezamenlijk op plantenzoektocht, zoals ik in het laatste kwartaalbericht van 2003 heb beschreven.

Dit stukje gaat over de plantenwerkgroep dus de planten mogen hierin niet ontbreken. Op het gevaar af dat ik door Johan of Peter word afgeschoten toch een enkel zinnetje daarover. Als regelmatig bezoeker van het Westerpark, wat tevens mijn AA-projectgebied was, zie ik hier in die tien jaren duidelijk een toename van het aantal soorten en vooral ook een toename in aantal van de leuke soorten. De meest in het oog springende zijn de orchideeën en de dotters. Gedurende het AA-project (13 jaar geleden) was je blij dat je 1 dotter in het hele park buiten de heemtuin kon noteren.

Fig. 10 De plantenwerkgroep in het Buytenpark

Nu staan ze er ieder jaar, volop in bloei. Op sommige plaatsen kleurt het in mei/juni rozerood met orchideeën, iets wat tien jaar geleden echt nog niet het geval was. Door het ouder worden van het park zie je ook dat bepaalde bossoorten als groot heksenkruid gaan voorkomen. De indertijd in de bermen van de Meerzichtlaan voorkomende brede wespenorchis (dit was voor de herinrichting met rotonde, daarna staat er voor zover ik weet nog maar één) komt op steeds meer plaatsen in de wijk en het park voor. Het blijven volgen van de steeds ouder wordende wijken zal ook hier andere soorten gaan opleveren zoals bijvoorbeeld het groot heksenkruid dat nu ook ineens midden op de Zilverberg in het plantsoen verschijnt. De laatste stukjes niet omgewoelde en bebouwde grond worden zo langzamerhand in Zoetermeer geheel in beslag genomen voor en door haar bewoners. Aan de randen verschijnt steeds meer parkachtig landschap zoals bij de Balij met de aanduiding "nieuwe natuur". Deze gebieden kunnen in de toekomst weer interessante werkterreinen voor onze werkgroep opleveren. Immers al die verplaatste en aangevoerde grondmassa's kunnen weer andere soorten opleveren, zoals we ook zagen bij de begraafplaats aan de Hoflaan waar een dam in de sloot ineens een heel ander plantensoortenbeeld toonde

en het vlakke stuk Buytenpark tegen de gemeentegrens aan dat door zijn zandige ondergrond bijna een duinflora laat zien.

De totaalijst van wilde planten in Zoetermeer, waaraan we nu dus zo'n tien jaar werken, groeit nog steeds een beetje en dat zal ook nog wel zo doorgaan. Het doel, het zo volledig mogelijk invullen van de kaart van Zoetermeer met haar wilde plantensoorten, komt steeds nader. Het zou aardig zijn wanneer de plantenwerkgroep of de natuurgroep (of als je dat wilt de nieuwe KNNV-afdeling) qua ledental een zelfde beeld zou opleveren. Elk jaar een bescheiden toename. Wellicht bestaat deze plantenwerkgroep over tien jaar dan nog steeds. Ongetwijfeld met andere leden maar hopelijk iets groter en daardoor iets minder kwetsbaar.

GEZIEN IN ZOETERMEER:

10. Losse waarnemingen

10.1. Natuur in Beeld 2004, amfibieën en vissen

Tilly Kester en Johan Vos

Het doorgeven van amfibieën en vissenwaarnemingen via website en invulformulier begint aardig te lopen.

Fig. 11 Groene kikker

Opvallend is dat amfibieën verreweg het populairst zijn. In volgorde van meest naar minst opgegeven zijn dat: de bruine kikker, de gewone pad, de kleine watersalamander en de groene kikkers. Ook kwamen 5 waarnemingen van de rugstreeppad binnen. In hoeverre deze laatste waarnemingen betrouwbaar zijn moet nader bekeken worden. Waarnemingen uit de Schansbuurt in Noordhove, pal naast de Benthuiserplas, liggen gezien het verleden in de lijn der verwachting. Maar opgaves uit Rokkeveen Hoekstrapark) en van de natuurvriendelijke oevers in de Leyens waren ronduit verrassend te noemen. Ook verrassend waren de vele waarnemingen van groene kikkers uit tuinen en tuinvijvers.

Wat de vissen betreft is de ruisvoorn het meest waargenomen.

Verder zijn blankvoorn, brasem, goudvis (tuinvijver), graskarper, schub- en spiegelkarper, kroeskarper, snoek, tiendoornige stekelbaars en zeelt gesignaleerd. En tot slot werd ook de paling een keer waargenomen.

Van de verdere ontwikkelingen houden we u op de hoogte.

Omstreeks half mei hoorde Marcel van der Tol het geluid van "zingende" **rugstreeppadden** vanuit de molendriegang bij het gemaal Palenstein in het Noordelijk Plassengebied.

10.2. Vogels:

Op donderdag 1 april noteerde Adri de Groot over het Prielbos in zijn vogeldagboek het volgende:

Sperwers die hun nest, waar ze de afgelopen jaren ook broedden inspecteren. **Grote bonte spechten** die hun territorium afpalen, **holenduiven** al druk in de weer met nestelactiviteiten, **10 zingende tjiftjafs**, veel **winterkoninkjes** en **een baltende dodaars**. Inmiddels weten we dat er zeker één paar en misschien twee paar dodaars in het gebied broedt.

Op 26 mei wandelde Adri de Groot door het Prielbos en constateerde daar minstens **3 koekoeken**, een **man sperwer** die door de boomtoppen in de richting van zijn nest "sluip" en dat er bij twee nesten van de **grote bonte specht** volop gevoederd en afval uit het nest mee retour genomen werd.

Op vrijdag 2 april arriveerden **de eerste twee visdiefjes** op de Benthuiserplas. Verder zijn hier in april waargenomen: kleine plevieren, oeverlopers en kluten.

Eind april zaten er 20 broedparen visdiefje op het eiland waar ze ook vorig jaar gebroed hebben. Ze blijken zich dit jaar ook op het meer zuidelijk gelegen eiland gevestigd te hebben. Het gaat om nog eens 8 broedparen. (Marcel van der Tol)

Naast de Benthuizerplas zijn op initiatief van Eric Kortlandt ook dit jaar de eilandjes bij de Florazoom weer geschikt gemaakt voor broedende visdiefjes. Van Eric kregen wij door dat er op 1 juni j.l. 17 nesten met 22 eieren zijn waargenomen. Hoeveel jonge vogels dit oplevert zullen we melden in dit blad.

De **eerste gierwaluw** werd dit jaar op 24 april boven Zoetermeer (John Fordstrook) gezien. Op 25 april 100 exemplaren boven de Balij.

Bron: www.vwgzoetermeer.nl

Op woensdag 12 mei meldde Adri de Groot uit het Westerpark "ik stond te luisteren naar het gekoer van houtduiven toen ik ertussendoor een ander duivengeluid hoorde, **een zomertortel**". Verder zag en hoorde hij de koekoek, de groene specht, de tuinfluiter, de zwartkop, de nachtegaal, een man tafeleend, halsbandparkieten en staartmezen.

Verder liepen volgens Adri **volop jonge konijnen** in het Westerpark.

© Marcel van der Tol
Marcel van der Tol

Fig. 12 Oeverzwaluwen

Oeverzwaluwen en andere bouwterreinbewoners

In de steile wanden van het zanddepot aan de Olaf Palmelaan in Oosterheem is vanaf half mei een oeverzwaluwkolonie ontstaan die op 21 juni bestond uit 59 gangen. De eerste jongen zijn inmiddels al aanwezig. De kolonie wordt sinds onze eerste waarnemingen op donderdagavond 13 mei door de vogelwerkgroep nauwlettend geobserveerd. Er is ons door de beheerder van het depot verzekerd dat het zand pas verder afgegraven zal worden als de jongen uitgevlogen zijn. De verwachting is dat dat tot zeker 1 augustus zal duren. Verder meldde Marcel van der Tol uit dit gebied 4 paar patrijs, 1 paar kleine plevier, 4 paar veldleeuwerik, 2 paar graspieper.

Groene spechten waargenomen aan de rand van het Westerpark

Peter van Riel, groenbeheerder van Meerzicht meldde op 21 juni drie groene spechten (plus foto's) op het fietspad in de bosstrook tussen de A12 en de waterbuurt.

10.3. Stedelijke Flora

Knolboterbloem (*ranunculus bulbosus*) op 22 april in Buytenwegh. Onderaan de dijk van de Zoetermeerlijn ontdekte Tilly Kester tijdens een Buytenweghbezoek van de plantenwerkgroep bloeiende knolboterbloemen. Deze soort staat hier waarschijnlijk al jaren maar is tot nu toe onopgemerkt gebleven. Een paar dagen later werden verderop in het talud richting Voorweg nog veel meer knolboterbloemen waargenomen. Ook langs de Europaweg, tegenover het ministerie van OC en W stond een knolboterbloem te bloeien.

Het verschil met de behaarde boterbloem die we in Zoetermeer wel vaker tegenkomen is uiteraard de knol (in de grond), de beharing (behaarde-bovenaan de bloeistengel afstaand behaard, knol-bovenaan de bloeistengel aanliggend behaard) en de kleur van de kroonbladen (behaarde-lichtgeel, knol-goudgeel). NB: de overeenkomst is dat beide soorten teruggeslagen kelkbladen hebben, dit in tegenstelling tot de andere boterbloemsoorten.

Gele anemoon (*Anemone ranunculoides*) op 2 april waargenomen in het Binnenpark (langs de Zwaartslootseweg). Twee grote groeiplaatsen!

Bij navraag binnen de gemeentelijke afdeling Beheer en Onderhoud bleek dat deze stinzenplant bij wijze van proef 6 jaar geleden (150 stuks) als wortelstok op 3 plekken is geplant. Volgens de beheerder van het park zijn ze te voorschijn gekomen nadat er flink gesnoeid is en bloeien ze de laatste 2 jaar. De

groeiplaatsen lijken zich uit te breiden. Annet de Jong meldde in dezelfde periode 7 bloeiende gele anemonen uit het wijkpark Noordhove, hoek Sullivanlijn, Lommerpad. En tot slot zag ook Tilly dit jaar bloeiende gele anemonen in het Seghwaertpark.

Fig. 13 Gele anemoon

Fig. 14 Groot hoefblad

Groot hoefblad (*petasites hybridus*) met vruchtpluis langs de hoofdtocht in Buytenwegh. In kwartaalbericht nr. 43 is uitgebreid ingegaan op de biologie van deze interessante soort. Voortplanting door middel van wortelstokken, vaak geholpen door de mens is bij deze soort regel. Het was dus opmerkelijk toen we tijdens onze Buytenweghtocht massaal vruchtpluis constateerden. Of dat dan automatisch betekent of er ook zaadvorming heeft plaatsgevonden is niet duidelijk.

Fijne waterranonkel (*Ranunculus aquatilis*) in een greppel onderaan het talud van de Australiëweg op 14 mei volop in bloei aangetroffen. Het gaat om een nog niet eerder in Zoetermeer waargenomen waterranonkelsoort die water van goede kwaliteit indiceert. De greppel wordt slechts gevoed door regenwater dat er opvallend helder uitziet. In de zomer staan dit soort greppels overigens droog.

Fig. 15 Grote keverorchis

Fred Reeder

Grote keverorchis (*Listera ovata*) en **heggenrank** (*bryonia dioica*) in het Westerpark. Fred Reeder meldde dat hij op 25 mei een flink aantal afgetopte exemplaren en gaten van de grote keverorchis aantrof in het Westerpark. Verder stonden er ook één of twee te bloeien. Het is treurig om iedere keer weer te constateren dat zogenaamde "natuurlijke" in Zoetermeer zeldzame en bij wet beschermde soorten van hun groeiplaats wegvoren. Zoals al eerder ook in dit blad is gemeld (kwartaalbericht nr 33 blz. 10) is het uitsteken van alle orchideeën strafbaar. Als je op heterdaad betrapt wordt kan een hoge boete volgen. Wat de heggenrank betreft meldde Fred dat er naast de twee bekende groeiplekken in het Westerpark een derde is bijgekomen.

Op 6 juni j.l. vond Fred **trosglidkruid** (*scutellaria columnae*) terug in het Westerpark.

Veldhondstong (*cynoglossum officinale*) in het talud bij station Zoetermeer (A12-zijde) op donderdagavond 27 mei. Er hadden daar bouwactiviteiten plaatsgevonden dus lijkt het aannemelijk dat er duinzand waarin deze soort als verstekeling is meegekomen is gebruikt bij de afwerking.

Een aantal in Zoetermeer zeer zeldzame plantensoorten is aangetroffen op vrijdag 28 mei op het braakliggende terreintje achter de oude rioolwaterzuivering in het Dorp waar de plantenwerkgroep op 8 april dit jaar al had gekeken. Het gaat om **slangenkruid** (*echium vulgare*), **kromhals** (*anchusa arvensis*), **wouw** (*reseda luteola*) en **sofiekruid** (*descurainia sophia*)

10.4. Insecten

Fig. 16 Parende vuurjuffers

Vroege glazenmakers waargenomen in Zoetermeer. Op drie verschillende plekken rond de 8e juni zijn door verschillende waarnemers (Peter van Wely, Johan Vos en onderzoekers van bSR) vroege glazenmakers waargenomen. Deze provinciale aandachtsoort is vrij zeldzaam in onze regionen en wordt maar een enkele keer gezien. Of er sprake is van een nieuwe ontwikkeling, of dat een toevallig groepje zwervers Zoetermeer heeft aangedaan valt (nog) niet te zeggen.

Parende **vuurjuffers** door Fred Reeder waargenomen bij zijn tuinvijver. Ook vorig jaar meldde hij deze opvallende juffer uit zijn tuin. We vermoeden dat de vuurjuffer redelijk vaak voorkomt boven/bij tuinvijvers in Zoetermeer.

(De eerste?) twee **distelvlinders** waargenomen op 9 juni j.l. door Johan Vos in de bijna bloeiende ligusterstruiken bij station Centrum-west. Ook kwam op zondag 13 juni tijdens een bewonersexcursie in het Hoekstrapark in Rokkeveen een exemplaar langsvliegen.

11. Bijzondere waarnemingen in de eerste helft van 2004

vogels en insecten

Peter van Wely

Van mijn duizenden waarnemingen in het eerste halfjaar van 2004 heb ik ruim 800 (178 soorten) geselecteerd die vanwege de soort, de datum, het aantal, de plaats of om andere bijzonderheden interessant zijn. Die waarnemingen heb ik hier kort weergegeven in een lijst. De afgekorte plaatsnamen in de lijst heb ik in Fig. 17 in kaart gebracht.

Fig. 17 Vindplaatsen van de bijzondere waarnemingen door Peter van Wely

De uitgebreide chronologische Excel-lijst (zie <http://www.natuurkalender.nl/> voor een landelijke natuurkalender) die ik met Taeke de Jong heb samengesteld, is te vinden op zijn website www.bk.tudelft.nl/urbanism/TEAM > databases > life. In die lijst kun je sorteren op datum, soort en vindplaats. De belangrijkste vindplaatsen zijn opgesomd in Fig. 18.

afk.	plaatsnaam	aantal waarnemingen
buy	Buytenpark	202
wes	Westerpark	173
bal	Balijbos	77
pri	Priengebied	55
bag	Baggerdepot	50
zoe	Zoetermeerse Plas	41
brw	Broekweg	39
sme	Smetanarode (mijn adres)	35
aa	Aa-strandbos	18
ed	Edisonstraat volkstuin 121	13
gee	Geerpolder	11
rust	Rustoord	10

Fig. 18 De belangrijkste vindplaatsen van Peter van Wely

Dat wil niet zeggen dat waar ik weinig waarnemingen deed, deze minder bijzonder waren. Op de meest onverwachte plaatsen deed ik prachtige ontdekkingen! De meest spectaculaire ontdekkingen zijn **vet** afgedrukt. Uit de Excellijst is onderstaande alfabetisch op soort geordende lijst afgeleid.

Format: (soort datum, plaats, nadere plaatsaanduiding, aantal, bijzonderheden;).

aalscholver 1-apr, sme, 60, richting NO; 13-apr, wes, 30, richting NO.
aardhommel 17-mrt, wes, 2, koningin; 27-mrt, buy, 1; 27-mrt, cf, 1; 27-mrt, ed, 2; 2-apr, ed, 2; 11-apr, wes, 2, koningin; 5-mei, buy, 1, koningin op hondsdrif.
akkerhommel 27-mrt, ed, 1; 2-apr, ed, 1; 11-apr, wes, 1, koningin; 14-apr, wes, 1, koningin; 2-mei, ed, 1, koningin; 6-mei, buy, 2, koningin en werkster.
andrena fulva 11-apr, wes, 2.
anthrax anthrax 24-jun, vuur, 1, rouwzwever, bijzonder in de stad!: hyperparasiet, legt alleen maar eitjes op geparasiteerde rupsen of larven (eet waarschijnlijk de parasiet op).
appelvink 2-apr, ed, 1, richting W.
argusvlinder 6-mei, buy, 1, mannetje; 24-mei, bag, Luzernedijk, 1, mannetje; 25-mei, bal, 2, mannetjes; 3-jun, luz, 1, mannetje; 8-jun, bag, Luzernedijk, 2, mannetjes.
atalanta, 17-mrt, sme, 1; 5-mei, sme, 1; 31-mei, wes, 2; 1-jun, sme, oprit, 1, op spiraea vanhouttei; 10-jun, fle, 1; 13-jun, aa, 1; 13-jun, schou, 230, 1; 14-jun, buy, 2; 15-jun, wes, 2; 16-jun, buy, 1; 20-jun, lou, 1; 20-jun, wes, 4; 22-jun, bal, 1; 27-jun, buy, 1; 28-jun, wes, 2.
barmsijsje 16-feb, mad, 1; 24-feb, bin, 1; 1-mrt, sme, 1.
beflijster 19-apr, buy, 1, roepend.
bergeend 2-feb, buy, 5; 10-mei, buy, 8, 1 paar + 6 pulli; 16-mei, buy, 9, paartje met 7 pulli; 16-mei, buy, 11, paartje met 9 pulli; 18-mei, buy, 6, paar met 4 pulli groot; 18-mei, buy, 13, paar met 11 pulli klein.
blauwe glazenmaker 29-mei, buy, 1, mannetje; 31-mei, buy, 1, wijfje; 15-jun, wes, 1, mannetje; 18-jun, ed, 1, mannetje.
blauwe kiekendief 28-jan, buy, 1; 30-jan, rust, 1.
boerenzwaluw 3-apr, cf, 2; 8-apr, buy, 2; 11-apr, buy, 5, zingend + roep; 21-apr, zoe, Broekweg, 2; 25-apr, pri, 4, NO; 5-mei, buy, 12, fouragerend; 8-mei, zoe, 6, fouragerend.
boomblauwtje 26-apr, aa, 1, een van de weinige dit jaar.
boomhommel 27-jun, sme, balkon, 1, koningin.
boomkruiper 2-jan, wes, 1; 8-jan, wes, 1.
boompieper 25-apr, buy, 1, zingend.
boomvalk 28-apr, sme, 1; 28-apr, wes, 1; 2-mei, ed, 1; 18-mei, sme, 1, NO.
bosrietzanger 18-mei, buy, 2, zingend; 22-mei, buy, 4, zingend; 25-mei, bal, 2, zingend; 27-mei, brw, bosje, 1, zingend; 27-mei, pri, 1, zingend; 29-mei, buy, 15, zingend; 30-mei, bal, 5, zingend; 1-jun, buy, 17, zingend; 2-jun, brw, bosje, 3, zingend; 2-jun, pri, 1, zingend; 4-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 4-jun, buy, 21, zingend; 7-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 7-jun, buy, Oud, 1, zingend; 10-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 10-jun, bal, 4, zingend; 14-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 15-jun, bag, Luzernedijk, 2, zingend; 15-jun, bal, 1, zingend; 16-jun, bag, Luzernedijk, 2, zingend; 16-jun, buy, 10, zingend, over hun piek heen; 17-jun, pri, 1, zingend; 22-jun, bal, 3, zingend; 23-jun, buy, 5, zingend; 27-jun, buy, 4, zingend; 28-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend.
braamsluiper 26-apr, wes, 1, zingend; 27-apr, wes, 1, zingend; 28-apr, brwz, 1, zingend; 30-apr, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 2-mei, gou, 1, zingend; 5-mei, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 11-mei, ton, 1, zingend.
brilduiker 24-jan, zoe, 3; 29-jan, zoe, 4; 30-jan, zoe, 4; 28-feb, zoe, 4.
bruin blauwtje 16-mei, wes, 1, mannetje; 29-mei, buy, 1, mannetje.
bruin zandoogje 15-jun, wes, 4, mannetjes; 22-jun, bal, 2, mannetjes; 25-jun, buy, 1, mannetje; 28-jun, wes, 10, mannetjes.
bruine kiekendief 19-apr, wes, 1, mannetje; 20-apr, buy, 2, paar, mannetje zeer licht grijs (oud?), weinig bruin; 21-apr, pri, 1; 22-apr, buy, 1, adult mannetje; 27-apr, buy, 1, juveniel; 6-mei, buy, 1, normaal mannetje met buizerd; 6-mei, buy, 1, oud mannetje (grijswit); 6-mei, pri, 2, paartje; 8-mei, rust, Plas van Wiegel, 1; 18-mei, buy, 1, mannetje; 2-jun, pri, 1, zingend; 4-jun, buy, 1, adult mannetje; 17-jun, pri, 1.
buizerd 2-jan, aa, 1; 3-jan, bal, 3; 5-jan, buy, 4; 9-jan, buy, 2; 14-jan, buy, 1; 15-jan, buy, 2; 16-jan, wes, 2; 17-jan, buy, 2; 17-jan, buy, 1; 17-jan, buyt, 1; 18-jan, wes, 1, vliegend; 20-jan, bal, 3; 22-jan, buy, 3; 23-jan, buy, 1; 24-jan, rust, 1; 25-jan, gee, 1; 26-jan, buy, 2; 28-jan, buy, 5; 28-jan, wes, 3; 30-jan, aa, 1; 2-feb, buy, 1; 3-feb, pri, 1; 3-feb, rust, 1, vliegend; 9-feb, wes, 1; 19-feb, bal, 3; 20-feb, rust, Plas van Wiegel, 5; 21-feb, wes, 6; 4-apr, wes, 4, 2 paar baltsend; 9-apr, pri, 1; 11-apr, buy, 3, baltsend; 11-apr, wes, 2, baltsend; 13-apr, wes, 3, baltsend; 16-apr, wes, 4, 2

paren baltsend; 17-apr, pri, 2, paartje baltsend; 22-apr, buy, 2, paar baltsend; 25-apr, wes, 1; 26-apr, pri, 1; 26-apr, wes, 1; 6-mei, buy, 1, met bruine kiekendief; 8-mei, rust, Plas van Wiegel, 1; 13-mei, bal, 3; 12-jun, mee, 1, schroevend; 15-jun, wes, 2, contra zwarte kraai; 22-jun, bal, 3, roepend; 28-jun, wes, 2, 1 exemplaar op de grond.

campaea margaritata 10-jun, buy, oud, 1.

canadese gans 6-jan, pij, 20; 25-jan, gee, 33; 25-jan, mee, 25; 27-jan, bal, 40; 2-feb, buy, 7.

cantharis fusca 1-jun, buy, 1, weekschildkever; 6-jun, wes, 1, familie van het soldaatje (een weekschildkever).

cantharis livida 27-mei, burh, Rokkeveen, 1; 5-jun, pri, 1, weekschildkever; 6-jun, wes, 1, familie van het soldaatje (een weekschildkever).

cheilosia grossa 31-mrt, brw, bosje, 1, voorjaarszweefvlieg die op wilgenkatjes vliegt.

chloromyia formosa 23-mei, wes, 1, mannetje (soort wapenvlieg).

chrysopa perla 6-jun, wes, 6, gaasvlieg die vreselijk kan stinken.

citroentje 17-mrt, an, 1; 17-mrt, cf, 1; 17-mrt, wes, 13, mannetjes; 30-mrt, fle, 1; 30-mrt, sme, 1; 30-mrt, tij, 1; 31-mrt, bac, 1; 31-mrt, brw, 8, hier voor het eerst in zo groten getale!; 31-mrt, ken, 1; 31-mrt, sme, 1, op paardeboom; 31-mrt, spr, Locomotion, 1; 14-apr, wes, 6, 1 wijfje; 16-apr, wes, 22, voor het eerst 6 wijfjes!; 17-apr, aa, 3, 2 mannetjes en 1 wijfje; 17-apr, pri, 2, 1 mannetje en 1 wijfje; 22-apr, al, Hoflaan, 1, wijfje; 25-apr, buy, 2, mannetjes; 26-apr, aa, 1, wijfje; 26-apr, brw, bosje, 1, wijfje; 26-apr, pop, AA-gebied, 1, wijfje; 26-apr, wes, 1, wijfje; 27-apr, buy, 1, wijfje; 27-apr, wes, 6, 1 wijfje; 28-apr, aa, 4, mannetjes; 30-apr, wes, 13, 1 wijfje; 1-mei, buy, 1, mannetje; 2-mei, bal, 1, mannetje; 3-mei, wes, 11, 1 wijfje; 6-mei, buy, 2, 1 mannetje en 1 wijfje; 9-mei, muz, richting Binnenpark, 4, opvallend alleen wijfjes; 10-mei, buy, 2, mannetjes; 16-mei, wes, 9, 1 wijfje; 23-mei, wes, 8, mannetjes; 24-mei, aa, 1, wijfje; 24-mei, az, 1, wijfje; 28-mei, wes, 2, mannetjes; 29-mei, buy, 2, mannetje en wijfje; 31-mei, buy, 1, mannetje; 31-mei, wes, 4, 1 wijfje; 6-jun, wes, 1, mannetje; 14-jun, buy, 2, 2 mannetjes; 15-jun, wes, 1, wijfje; 25-jun, buy, 1, wijfje; 28-jun, wes, 1, mannetje (bijna een jaar oud, aan het eind van zijn vliegtijd).

cucullia verbasci 27-jun, buy, 3, kuifvlinder op keizerskaars.

dagpauwoog 31-mrt, brw, bosje, 2; 31-mrt, wes, 1; 14-apr, brw, bosje, 3; 14-apr, wes, 1; 16-apr, wes, 1; 17-apr, pri, 2; 22-apr, al, Hoflaan, 1; 25-apr, brw, bosje, 4; 1-mei, buy, 1; 14-jun, buy, 2.

distelvlinder 9-mei, vdoo, 1, de eerste van het seizoen!; 11-jun, bag, Luzernedijk, 4, op liguster; 14-jun, buy, 1; 15-jun, bag, Luzernedijk, 2, op liguster; 15-jun, wes, 1; 16-jun, buy, 1.

dodaars 4-jan, zoe, 2; 24-jan, zoe, 6; 25-jan, zoe, 6; 29-jan, zoe, 1; 30-jan, zoe, 6; 28-feb, zoe, 18; 5-mrt, zoe, 13.

dwergmeeuw 26-apr, noo, 2, O; **28-apr, lou, 22, NO, superwaarneming!**

episyrrhus balteatus 23-mei, wes, 1.

eristalis horticola 23-mei, wes, 1, mannetje.

fitis 30-mrt, 0, ondanks posten mooie plekjes!; 31-mrt, bal, 1, Winfried van Meerendonk; 31-mrt, wes, 1, mijn eerste van dit jaar!; 4-apr, buy, 6, zingend; 6-apr, bal, 6, zingend; 8-jun, bag, Luzernedijk, 2, zingend; 14-jun, bag, Luzernedijk, 2, zingend; 15-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend.

fluit **31-mei, wes, 1, zingend, heb ik jaren moeten missen.**

gehakelde aurelia 17-mrt, wes, 2; 31-mrt, brw, bosje, 2; 31-mrt, brws, Sniep, 1; 31-mrt, cf, 1; 14-apr, brw, bosje, 1; 14-apr, wes, 5; 16-apr, wes, 0, vergelijk 14 april!; 17-apr, pri, 1; 15-mei, buy, oude, 1, wijfje was solitair eitjes aan het afzetten op bovenkant blad (hoofdnerf) brandnetel; 28-jun, ed, 1; 28-jun, wes, 3.

gele kwikstaart 10-jun, bal, 2, roepend.

gierzwaluw 20-apr, zoe, Broekweg, 7, 8? Nel Hekhuizen; 21-apr, zoe, Broekweg, 8, dit moeten dezelfde zijn als de vorige dag door Nel; 22-apr, ger, 1, fouragerend; 25-apr, buy, 2, parend in de lucht, vroeg voor deze tijd; 8-mei, zoe, 25, fouragerend; 30-mei, bal, 80, fouragerend; 7-jun, ger, J.C. Bloemhove, 18, laag vliegend baltsen en fouragerend; 23-jun, al, omgeving Hoflaan, >50, ZW trekkend bij storm en regen (nu al vroege trek zuidwaarts?); 26-jun, dor, 5, laag baltsend (broedvogels).

glassnijder **28-mei, wes, 1, evenals verleden jaar.**

goudhaantje 26-feb, bin, 1; 14-mrt, buy, 1, zingend.

goudplevier 4-feb, star, 600.

goudvink 7-feb, wes, 1.

grasmus 20-apr, buy, 1, de eerste! zingend; 25-apr, buy, 5, zingend; 27-apr, buy, 9, topdag; 28-apr, brw, bosje, 1, zingend; 5-mei, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 6-mei, buy, 8, zingend; 10-mei, buy, 7, zingend; 14-mei, bal, 2, zingend; 16-mei, pri, 1, zingend; 18-mei, buy, 6, zingend; 27-mei, brw, bosje, 1, zingend; 28-mei, wes, 1, zingend, zelden in het Westerpark (te netjes); 30-mei, bal, 2, zingend; 1-jun, buy, 3, zingend; 3-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 4-jun, buy, 5, zingend; 10-jun, bal, 3, zingend; 16-jun, buy, 3, zingend; 22-jun, bal, 2, zingend; 23-jun, buy, 1, zingend; 27-jun, buy, 2, zingend.

graspieper 28-jan, buy, 6; 12-apr, buy, Geerpolder, >60, richting NO; 25-apr, pri, 10; 26-apr, gee, 50, N.

grauwe gans 2-jan, zoe, 12, NO; 22-jan, buy, 45; 25-jan, mee, 16; 3-feb, bal, 150; 13-apr, buy, 6, 3 paar met pulli; 6-mei, buy, 8, 2 paar met 4 pulli; 6-mei, buy, 10, 2 paar met 6 pulli; 6-mei, buy, 9, 1 paar met 7 pulli; 6-mei, buy, 10, 1 paar met 8 pulli; 6-mei, buy, 16, 1 paar met 14 pulli; 10-mei, wes, 3, 1 paar + 1 jong; 10-mei, wes, 7, 1 paar + 5 pulli; 10-mei, wes, 9, 1 paar + 7 pulli; 10-mei, wes, 10, 1 paar + 8 pulli; 10-mei, wes, 21, 1 paar + 19 pulli.

grauwe klauwier 16-apr, wes, 1, mannetje.

grauwe vliegenvanger 25-mei, zui, 1, roepend; 26-jun, vla, 2, roepend.

groene specht 9-jan, buy, 1; 6-apr, bal, 1, roepend; 22-apr, aa, 1, roepend; 26-apr, aa, 1, roepend; 2-mei, bal, 1, roepend; 6-jun, wes, 2, roepend.

groenpootruiter 7-apr, zui, 1, de eerste van het jaar; 26-apr, wes, 1, overvliegend; 27-apr, buy, 1; 31-mei, buy, 1, roepend.

groot koolwitje 30-apr, ken, 1, wijfje; 30-apr, wes, 1, mannetje; 16-mei, wes, 3, 2 mannetjes en een wijfje.

grote bonte specht 19-jan, mad, 1; 22-jan, sme, 1; 30-jan, brw, 1; 3-feb, pri, 3; 3-feb, sme, 2; 6-jun, wes, 2, paar met juveniel in nestholte; 12-jun, brw, bosje, 2.

grote gele kwikstaart 14-feb, gee, 1; 29-feb, gee, 1.

grote mantelmeeuw 25-jan, mee, 1; 21-apr, zoe, 1.

grote zaagbek 3-feb, bal, 3.

grote zilverreiger 9-feb, wes, 1; 12-feb, dro, 1.

grutto 12-feb, buy, 1; 16-feb, buy, 2.

halsbandparkiet 19-apr, wes, 1, alarmerend tegen kiekendief; 29-jun, bag, Luzernedijk, 6, overvliegend.

hermelijn 25-mei, bal, 1, schemeringsactief dier!.

holenduif 2-mei, bal, 1, zingend; 18-mei, buy, 1, zingend; 15-jun, wes, 1, zingend; 23-jun, al, Hoflaan, 3.

hoornaar 17-mrt, sme, 1, koningin, voor het laatst gezien in Zoetermeer: 13 jaar geleden.

huismus 4-jan, bag, 18; 25-jan, gee, 12.

huiszwaluw 28-apr, sme, 2, NNO; 25-mei, zui, 4, roepend; 12-jun, gee, 1, fouragerend.

ijsvogel 8-mrt, vern, 1.

indische gans 6-mei, buy, 1, gepaard met grauwe gans 3 pulli.

keep 8-jan, wes, 1; 20-jan, bal, 3; 24-feb, bin, 4; 15-apr, pri, 2, richting NO.

keine vos 17-mrt, wes, 1; 31-mrt, brw, bosje, 5; 15-jun, bag, Luzernedijk, 1, op liguster.

keine vuurvliinder 6-jun, wes, 1.

keizerlibel 28-mei, wes, 1, mannetje; 31-mei, buy, 2, mannetje; 31-mei, wes, 1, mannetje; 15-jun, wes, 6, mannetjes.

kemphaan 28-jan, buy, 1; 13-apr, pri, 3, richting NO.

kievit 13-mei, bal, 4, paartje met 2 pulli, waarvan 1 opgegeten door blauwe reiger.

klein gaderd witje 14-apr, brw, bosje, 1; 14-apr, wes, 6; 16-apr, wes, 4; 26-apr, aa, 7, waarvan 1 wijfje; 26-apr, brw, bosje, 1, mannetje; 26-apr, wes, 4, mannetjes; 27-apr, buy, 4, mannetjes; 27-apr, wes, 12, 2 wijfjes; 28-apr, aa, 4, mannetjes; 30-apr, wes, 8, mannetjes; 1-mei, buy, 6, mannetjes; 3-mei, wes, 5, 1 wijfje; 6-mei, buy, 4, mannetjes; 16-mei, wes, 8, mannetjes; 23-mei, wes, 2, mannetjes; 20-jun, wes, 1, mannetje.

klein koolwitje 14-apr, wes, 1; 30-apr, sme, 1, mannetje; 30-apr, wes, 2, mannetjes; 30-apr, zoe, zuidelijk bosje, 1, mannetje; 1-mei, buy, 2, mannetje en wijfje; 3-mei, wes, 2, mannetjes; 23-mei, wes, 1, wijfje; 20-jun, strau, 1.

kleine aardhommel 14-apr, wes, 1; 3-jun, ita, fietspad, 1, dode koningin.

kleine karekiet 26-apr, brw, bosje, 1, roepend; 27-apr, wes, 1, zingend; 28-apr, brw, bosje, 1, zingend; 30-apr, pri, 2, zingend; 30-apr, wes, 2, zingend; 1-mei, buy, 2, zingend; 2-mei, bal, 1, zingend; 2-mei, brw, bosje, 2, zingend; 2-mei, pri, 1, zingend; 3-mei, brw, bosje, 3, zingend; 6-mei, buy, 5, zingend; 10-mei, buy, 6, zingend; 8-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 9-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend.

kleine plevier 10-jun, bal, 1, roepend.

kleine rietgans 13-feb, dro, 2.

kleine vos 29-mrt, lei, Koningsstraat, 2, baltsend; 29-mrt, zui, 1; 30-mrt, tij, 1; 11-apr, wes, 1; 14-apr, brw, bosje, 6; 17-apr, pri, 3; 25-apr, brw, bosje, 5; 26-apr, bag, Luzernedijk, 1; 27-apr, buy, 1; 1-mei, buy, 2; 6-mei, buy, 1; 1-jun, sme, oprit, 1; 16-jun, buy, 2.

kleine zwaan 2-jan, zoe, 2, NO; 12-feb, dro, 53.

kluut 6-apr, bal, 6, fouragerend; 20-apr, buy, 2; 2-mei, bal, 1, roepend; 30-mei, bal, 2, fouragerend; 10-jun, bal, 2, roepend; 15-jun, bal, 2, roepend.

knobbelzwaan 12-mei, zoe, 9, wijfje met 8 pulli.

koekoek 17-apr, pri, 1, roepend; 21-apr, zoe, Broekweg, 1, NNO zwijgzaam; 22-apr, pri, 1, zingend; 22-apr, zoe, zuidelijk bosje, 1, roepend; 24-apr, buy, 1, roepend; 26-apr, rust, 1, roepend; 26-apr, wes, 1, roepend; 27-apr, wes, 1; 6-mei, buy, 1, roepend; 10-mei, wes, 2, roepend 2 mannetjes; 13-mei, bal, 1; 18-mei, buy, 2, minstens 2km boven of achter elkaar vliegend, 1 roepend mannetje boven of achter de ander zwijgzaam; 18-mei, sme, 1, roepend; 24-mei, brw, bosje, 1, roepend; 25-mei, bal, 3, 1 mannetje roepend en 2 wijfjes giechelend; 25-mei, brw, bosje, 2, mannetje en wijfje roepend; 25-mei, gee, 1, roepend; 25-mei, pri, 2, mannetje en wijfje roepend; 27-mei, burh, Rokkeveen, 1, roepend; 27-mei, gee, 1, roepend; 27-mei, pri, 1, roepend; 27-mei, zoe, zuidelijk bosje, 1, roepend; 28-mei, wes, 4, 1 mannetje roepend en 2 giechelende wijfjes, 1 mannetje alleen; 29-mei, buy, 2, mannetje en wijfje roepend op grote afstand van elkaar; 2-jun, brw, 1, fanatiek roepend 2 rondjes vliegend, dan naar het Prielengebied, waar de aanwezige koekoek zweeg, dan naar AA-strandbos, daarna terugkerend naar de Broekweg.; 2-jun, pri, 1, roepend, maar stil als het rondvliegend mannetje kwam; 6-jun, wes, 2, roepend mannetje; 10-jun, bal, 4, roepend, zeer actief: 1 mannetje met 2 wijfjes, 1 mannetje alleen roepend; 12-jun, aa, 1, roepend; 16-jun, buy, 1, roepend; 17-jun, pri, 2, 1 mannetje en 1 wijfje roepend; 22-jun, bal, 2, roepend.

koekoekshommel (psithyrus barbutellus) 6-jun, wes, 1, wijfje.

koekoekshommel (psithyrus sylvestris) 6-jun, wes, 3, wijfjes; 23-mei, wes, 3, wijfjes; 28-mei, wes, 1.

koekoekshommel (psithyrus vestalis) 6-mei, buy, 1, wijfje.

kolgans 2-jan, wes, 80; 2-jan, zoe, 50, NO; 9-jan, buy, 60, NO; 12-jan, buyt, 70, NO; 19-jan, gersh, 29, NO; 20-jan, bal, >1000, ZW in prachtige V-formaties en gekruisde linies als één mozaïek.; 3-feb, pri, 40, NO.

koolmees 26-jan, sme, 1, gaat 17.23 slapen in mijn zonnenscherm.

koperwiek 8-apr, buy, 1, nakomer op weg naar Skandinavie; 15-apr, brw, bosje, 2; 20-apr, buy, 1, vrij laat, prachtig zingend, maar moet nog een eind naar het noorden!

krakeend 20-jan, bal, 32; 10-feb, bal, 54; 13-mei, bal, 6, wijfje met 5 pulli.

kramsvogel 25-apr, pri, 1, laatkomende doortrekker.

kruisbek 23-jun, ken, 3, de eerste invasievogels!.

kuifduiker 28-feb, zoe, 1; 5-mrt, zoe, 1.

kuifeend 10-feb, bal, 10.

landkaartje 10-mei, buy, 1, mannetje; 15-mei, buy, oude, 1; 23-mei, wes, 2, mannetjes; 29-mei, buy, 1.

lantaarntje 9-mei, wes, natuurtuin, 2, mannetje en wijfje; 30-jun, tij, tuinvijvertje, 1, mannetje.

lepelaar 13-feb, mee, 5; 19-feb, bal, 4; 29-feb, mee, 2; 29-feb, rust, Plas van Wiegel, 2; 18-mrt, buy, 1; 29-mrt, mee, 1; 13-apr, pri, 2, richting NNO; 19-apr, sch, 1, cirkelend; 13-mei, bal, 1; 16-mei, buy, 2, invallend; 30-mei, bal, 1, fouragerend; 10-jun, bal, 1, overvliegend; 15-jun, bal, 2, fouragerend.

merel 25-jan, sme, 1, de eerste! zingend in de ochtendschemering; 28-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend.

merodon equestris 30-jun, tij, tuinvijvertje, 3, narciszweefvlieg.

muntvlindertje 16-mei, sme, balkon, 1.

myathropa florea 23-mei, wes, 1, doodskopzweefvlieg.

nachttegaal 27-apr, buy, 1, zingend; 27-apr, wes, 1, zingend; 28-apr, wes, 1; 30-apr, wes, 1, zingend; 6-mei, buy, 2, zingend; 9-mei, wes, 1, zingend; 10-mei, buy, 1, zingend; 10-mei, wes, 1, zingend; 13-

mei, buy, 2, zingend; 16-mei, buy, 2, zingend; 22-mei, buy, 1, zingend; 7-jun, buy, Oud, 1, zingend, derde in het Buytenpark.

nijlgans 25-jan, gee, 2, paar; 27-jan, bal, 3; 10-mei, buy, 10, 1 paar + 8 pulli; 10-mei, wes, 11, 1 paar + 9 pulli.

oeverlibel 23-mei, wes, 2; 29-mei, buy, 2; 31-mei, buy, 2; 31-mei, wes, 2; 6-jun, wes, 15, waaronder 2 paringen; 8-jun, bag, Luzernedijk, 1, mannetje.

oeverloper 6-mei, buy, 1.

oeverzwaluw 16-apr, wes, 2, richting NO, een exemplaar zingend; 21-apr, zoe, Broekweg, 1; 5-mei, buy, 1, fouragerend; 8-mei, zoe, 1; 13-mei, bal, 1, NO; 13-mei, ola, 14, kleine kolonie ontdekt!.

ooievaar, 28-feb, mee, 3, cirkelend; 3-apr, buy, 1, cirkelend; 16-mei, buy, 1, cirkelend.

orpheusspotvogel, 3-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend.

orthosia stabilis 27-mrt, sme, 1, nachtuiltje op licht bij de voordeur.

paapje 28-apr, pri, 1; 1-mei, buy, 3.

parhelophilus versicolor 23-mei, wes, 2; 6-jun, wes, 1, zweefvliegen.

patrijs 13-mei, ola, 2, paar, zie je nooit meer!.

porseleinhoen 25-mei, bal, 1, roepend; 8-jun, bal, 1, roepend.

putter 28-jan, wes, 30.

ransuil 9-apr, brw, bosje, 2, mannetje zingend, wijffe roepend; 11-apr, brw, bosje, 2, paartje; 2-mei, brw, bosje, 1, roepend wijffe; 8-jun, bal, 5, 1 met 4 uitgevlogen juvenielen; 22-jun, bal, 2, paar met juvenielen, waarbij een adult vreemde alarmerende geuiden maakte.

regenwulp 2-mei, pri, 1, NW; 8-mei, rust, Plas van Wiegel, 11; 28-mei, sme, , nachttrek.

rietgans 2-jan, zoe, 10, ZW; 15-jan, buyt, 50, NW; 17-jan, buy, 18, twee ondersoorten.

rietgors 15-apr, pri, 1, zingend; 20-apr, buy, 3, een paartje +mannetje zingend; 22-apr, buy, 2, zingend; 23-apr, wes, 1, zingend; 25-apr, buy, 2, zingend; 25-apr, wes, 1, zingend; 26-apr, noo, 1, zingend; 27-apr, wes, 1, zingend; 28-apr, pri, 1, zingend; 30-apr, zoe, rechteroever, 1, zingend; 3-mei, brw, bosje, 1, zingend; 6-mei, buy, 3, zingend.

rietzanger 17-apr, pri, 1, zingend; 19-apr, buy, 1, zingend; 20-apr, buy, 3, zingend; 21-apr, pri, 1; 22-apr, buy, 3, zingend; 22-apr, pri, 1, zingend; 22-apr, zoe, rechteroever, 1, zingend; 25-apr, buy, 2, zingend; 25-apr, pri, 1, zingend; 25-apr, zoe, rechteroever, 1, roepend; 26-apr, pri, 1, zingend; 26-apr, zoe, rechteroever, 1, zingend; 27-apr, buy, 3; 28-apr, pri, 2, zingend + balts; 30-apr, zoe, rechteroever, 3, zingend; 2-mei, bal, 2, zingend; 2-mei, pri, 2, zingend; 6-mei, buy, 3, zingend; 6-mei, noo, 2, zingend; 10-mei, buy, 4, 2 zingend; 30-mei, bal, 1, zingend; 15-jun, bal, 1, zingend; 17-jun, pri, 1, zingend.

roodborst 24-jan, am, Piet Bakkerhove, 1, zong de hele nacht door.

roodgesterde blauwborst, 4-jun, buy, 1, mannetje.

roodkopvuurkever 4-mei, wes, 5; 6-jun, wes, 4.

sachembij 2-apr, ed, 3; 21-apr, vla, 4, 1 mannetje en 3 wijfjes op hondsdrif; 2-mei, ed, 1, mannetje.

salticus scenicus 28-apr, sme, 1, springspin wijffe op het raam van mijn balkon; 5-jun, sme, voordeur, 1, zebraspinnetje.

scholekster 2-feb, buy, 18.

sijsje 3-feb, pri, 55; 7-feb, wes, 16; 24-feb, bin, 80.

smelleken 15-apr, brw, bosje, 1, richting O; 30-apr, mad, 1, ONO wijffe, late doortrekker.

smient 28-jan, buy, 200.

sperwer 6-jan, rok, 1; 17-jan, buy, 1; 23-jan, buy, 2; 27-jan, pij, Vlielandseweg, 1, heel laag vliegend; 28-jan, buy, 1; 30-jan, sme, 1; 3-feb, pij, Kerkweg, 1, vliegend; 3-feb, sme, 1; 3-feb, voor, 1, Buitenbeest; 9-feb, wes, 2; 9-mrt, buy, 1; 10-mrt, sme, 1; 6-apr, bal, 2, 1 paar baltsend; 9-apr, aa, 1, roepend; 21-apr, wes, 1; 25-apr, buy, 1; 25-apr, wes, 1; 27-apr, wes, 1; 9-jun, bag, Luzernedijk, 1, laag; 16-jun, buy, 1, cirkelend.

spotvogel 14-mei, bal, 2, zingend; 16-mei, ley, 1, zingend; 24-mei, bag, Luzernedijk, 4, 2 mannetjes zingend; 25-mei, bal, 1, zingend; 25-mei, gee, 1, zingend; 25-mei, zui, 1, zingend; 28-mei, am, 1, zingend; 3-jun, bag, Luzernedijk, 2, zingend; 4-jun, bag, Luzernedijk, 1, roepend; 4-jun, zwaa, 1, zingend; 7-jun, bag, Luzernedijk, 3, 1 mannetje zingend; 9-jun, bag, Luzernedijk, 2, 1 mannetje zingend; 16-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 29-jun, bag, Luzernedijk, 1, roepend.

sprinkhaanrietzanger 25-mei, bal, 1, zingend; 7-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 8-jun, bal, 3, zingend; 10-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 15-jun, bal, 2, zingend.

st jacobsvlinder 29-mei, buy, 2.

staartmees 8-jan, wes, 4.

steenhommel 2-apr, ed, 1; 11-apr, wes, 1, koningin; 14-apr, brw, bosje, 2, koningin; 14-apr, wes, 1, koningin; 1-mei, buy, 1, koningin; 6-mei, buy, 1, koningin.

syrphus ribesii 23-mei, wes, 1, mannetje.

tabanus autumnalis 19-jun, sme, 1, mannetje runderdaas.

tafeleend 10-jun, bal, 4, 1 met 3 pulli; 10-jun, bal, 3, 1 met 2 pulli.

tapuit 29-apr, buy, 1; 1-mei, buy, 6, fouragerend; 5-mei, buy, 1; 18-mei, buy, 1.

tenthredo mesomelas 23-mei, wes, 1; 11-jun, wes, 1.

tipula olercea 4-mei, wes, 4, langpootmug.

tipula paludosa 4-mei, wes, 1, langpootmug.

tjiftjaf 25-feb, sib, 1; 1-mrt, sme, 1; 10-mrt, sme, 1; 17-mrt, wes, 6, zingend; 31-mei, buy, 7, paar 5 jongen voerend; 7-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 14-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 29-jun, bag, Luzernedijk, 4, fouragerend.

torenavalk 3-jan, bal, 1; 4-jan, zoe, 1; 15-jan, buy, 1; 17-jan, buy, 1; 17-jan, buy, 1; 20-jan, bal, 1; 22-jan, buy, 1; 23-jan, buy, 3; 25-jan, buy, 1; 26-jan, buy, 1; 28-jan, buy, 2; 2-feb, buy, 2; 3-feb, pri, 1; 1-apr, sme, 4, 2 paar baltsend; 25-apr, buy, 2; 6-mei, buy, 2; 16-jun, buy, 1, vliegend; 22-jun, bal, 2, mannetjes vliegend; 23-jun, buy, 1.

tuinfluiter 23-apr, wes, 1, zingend, de eerste!; 25-apr, aa, 1, zingend; 25-apr, buy, 1, zingend; 26-apr, aa, 4, zingend; 26-apr, brw, bosje, 1, zingend; 27-apr, buy, 2, zingend; 3-mei, brw, bosje, 3, zingend; 5-mei, aa, 3; 5-mei, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 5-mei, brw, bosje, 2; 5-mei, pop, AA-gebied, 2; 5-mei, pri, 3, zingend; 5-mei, rust, Plas van Wiegel, 5; 6-mei, buy, 4, zingend; 8-mei, aa, 5, zingend; 9-mei, wes, 6, zingend; 10-mei, buy, 9, zingend; 3-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 7-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 8-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 10-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 16-jun, bag, Luzernedijk, 1, roepend; 28-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend; 29-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend.

tuinhommel 31-mei, wes, 1; 6-jun, wes, 4, voornamelijk op grote ratelaar.

tureluur 4-jan, zoe, 1; 13-mei, bal, 3, paartje met 1 pulli.

variabele waterjuffer 9-mei, wes, Natuurtuin, 25, 13 mannetjes en 22 wijfjes; 30-jun, tij, tuinvijvertje, 1, mannetje.

veldleeuwerik 26-apr, mee, 2, zingend, zeer achteruitgegaan.

viervlek 16-mei, buy, 1; 16-jun, buy, 2, paring.

vink 20-jan, bal, 8.

visdief 23-mrt, zoe, 2, waargenomen door Nel Hekhuizen; 21-apr, zoe, Broekweg, 3, fouragerend; 25-apr, buy, 4.

volucella bombylans variatie plumata 6-jun, wes, 1, zweefvieg.

volucella pellucens 23-mei, wes, 2, mannetjes; 15-jun, wes, 2, mannetjes; 28-jun, wes, 3, mannetjes.

volucella zonaria 15-jun, wes, 1, mannetje.

vroege glazenmaker 26-mei, brw, bosje, 1, paar jaar niet gezien!

vuurgoudhaantje 16-jan, wes, 2; 17-feb, wes, 3; 26-feb, bin, 3; 14-mrt, buy, 2.

vuurjuffer 3-mei, tij, tuinvijvertje, 4, 2 paartjes waarvan de wijfjes eitjes aan het afzetten waren op de beekpunge; 30-jun, tij, 64, tuinvijvertje, 1, mannetje.

waterpieper 13-mei, ola, 1, superwaarneming, in zomerkleed, wintergast hoort allang in zijn broedgebied te zijn!

waterral 9-mrt, buy, 1; 9-apr, pri, 2, roepend; 11-apr, pri, 2, roepend; 26-mei, brw, bosje, 1, roepend gewoonlijk doortrekker en wintergast.

watersnip 3-jan, bal, 2.

weidehommel 27-mrt, buy, 1; 31-mrt, luz, 1; 2-apr, ed, 2; 2-mei, bal, 1, werkster; 26-mei, sme, huiskamer, 2, nieuwe koningin voor 2005, mannetje erachteraan.

witgatje 13-apr, buy, 1, roepend; 10-jun, bal, 1, fouragerend.

witgesterde blauwborst 14-apr, buy, 1, zingend; 15-apr, pri, 1, zingend; 15-apr, zoe, rechteroever, 1, zingend; 19-apr, buy, 1, mannetje zingend; 20-apr, buy, 2, zaten elkaar achterna, toen een mannetje op de grond fouragerend; 22-apr, buy, 1, zingend; 26-apr, noo, 1, zingend; 28-apr, pri, 1, zingend + baltsvucht; 30-apr, zoe, rechteroever, 1, zingend; 2-mei, pri, 1, zingend; 3-mei, pri, 1, zingend.

wulp 4-feb, star, 200.

xanthogramma pedissequum 6-jun, wes, 1, zweefvieg.

xylota segnis 23-mei, wes, 3; 6-jun, wes, 3, zweefvieg.

zebraspin 25-mrt, sme, 1, mijn eerste in huis.

zomertortel 9-mei, wes, 2, trekker uit Afrika; 10-mei, wes, 2, zingend; 28-mei, wes, 2, zingend; 15-jun, wes, 1, zingend.

zwarte kraai 15-jun, wes, 1, contra twee buizerds.

zwarte roodstaart 2-apr, sme, 1.

zwarte stern 3-mei, pri, 2, fouragerend, bijna niet meer in Zoetermeer.

zwartkop 17-mrt, wes, 1, zingend; 26-mrt, wes, 1; 30-mrt, sme, 1, zingend; 16-apr, wes, 10, zingend; 23-apr, wes, 15, zingend; 6-mei, buy, 8, zingend; 12-mei, brw, bosje, 3, zingend; 4-jun, bag, Luzernedijk, 1, fouragerend; 8-jun, bag, Luzernedijk, 1, zingend.

zwartkopvuurkever 6-jun, wes, 2, voor het eerst in Zoetermeer! hoort in Zuid-Limburg, ooit noordelijker in Denekamp gezien, hoe komt die hier?

12. Iepen (*Ulmus spec*)

Johan Vos

De iep is sinds mensenheugenis een vertrouwde verschijning in het Hollandse landschap. Van de oude namen is olm, dat rechtstreeks is terug te voeren op het Latijnse woord *ulmus* wel de bekendste. Andere namen: eipenboom en herselaar.

In de oudheid was de iep bij de Grieken gewijd aan Demeter, de aarde-moedergodin van het nieuwe leven. In onze streken werd onder de iep, net als onder de eik recht gesproken.

Kenmerken

Volwassen iepen hebben een gegroefde schors. De karakteristieke bloeiwijzen ontwikkelen zich in de oksels van de bladeren van het jaar ervoor. Alle iepensoorten en -variëteiten hebben een aantal kenmerken gemeen dat ze van andere boomsoorten onderscheidt.

In de eerste plaats zijn dat de gevleugelde zaden (de zogenaamde iependubbeltjes) die al in mei van de boom vallen. Als deze vruchten zijn afgevallen ontwikkelen zich uit de bladknoppen korte zijtakjes met bladeren. Volgens deskundigen kan men slechts aan de hand van deze bladeren de verschillende iepensoorten goed op naam brengen.

Ten tweede onderscheidt het iepenblad zich van het blad van alle andere boomsoorten door de scheve bladvoet (de beide bladhalften beginnen niet op dezelfde plaats aan de bladsteel)

Ten derde valt in de winter aan kale jonge takken op dat ze een visgraatpatroon vertonen. (kleine takjes zijn afwisselend links en rechts aan de hoofdtak in een plat vlak gesitueerd)

Historie

Na de laatste ijstijd verscheen, naast een aantal andere boomsoorten ook de iep in onze land. Lange tijd behielden iepen hun prominente plek in onze laaglandbossen. Klimaatsverandering en menselijk gebruik (iepeloof bleek goed veevoer te zijn) worden gezien als oorzaak voor de achteruitgang. In onze streken maakten deze bossen vervolgens steeds meer plaats voor agrarische grondgebruik en langzamerhand ontstond hier het overbekende landschap met zijn grazige weiden. Op het ogenblik zijn iepenbossen in Nederland zeer zeldzaam. Een fragment essen-iepenbos is nog aanwezig op de buitenplaats "Huis te Linschoten" bij Woerden. Ook uit Zoetermeer weten we dat zich op deze bodem al na zo'n 25 jaar essen-iepenbos gaat ontwikkelen. Uit het voorafgaande blijkt dat grote delen van laag Nederland zonder menselijke bemoeienis bedekt zouden zijn met essen-iepenbos. Een bostype dat zich thuis voelt op voedselrijke, kalkhoudende gronden en geroemd wordt om de rijke kruidengroei in het voorjaar. (stinzenplanten)

Soorten

De voor onze regio inheemse iep is de gladde of veldiep (*Ulmus minor*). Onder de meest gunstige omstandigheden kan deze soort een hoge leeftijd bereiken (500 jaar) en uitgroeien tot een boom van 30 meter hoog.

De ruwe of bergiep (*Ulmus glabra*) wordt in Nederland ook als inheemse soort beschouwd maar beperkt zich qua natuurlijke verspreiding tot Zuid-Limburg en de achterhoek. (nabij de Oude IJssel). In tegenstelling tot de veldiep maakt deze soort geen wortelopslag (vegetatieve vermeerdering vanuit het wortelgestel). Sinds lange tijd zijn kruisingen van veldiep en ruwe iep onder de naam Hollandse iep (*Ulmus X hollandica*) veelvuldig als stadsboom aangeplant. Deze bomen bleken redelijk goed bestand te zijn tegen zilte zeewind, luchtverontreiniging en ook bezitten ze een opmerkelijk regeneratievermogen. Dit alles maakte deze iep tot de ideale stadsboom tot de iepziekte toesloeg en de situatie compleet veranderde.

Verspreiding van de iepziekte

Mensen van nu horen al hun hele leven over de iepziekte. Rond 1920 was er in Nederland voor het eerst sprake van iepziekte. Over de oorsprong van de ziekte is veel gespeculeerd maar duidelijk is dat transporten van besmet hout er de oorzaak van zijn dat al gauw ieder continent de ziekte leerde kennen. Aan het feit dat Nederlandse onderzoekers de ziekte voor het eerst beschreven hebben dankt deze de naam "Dutch elm disease". Al in de jaren '30 is de ziekte alom in Nederland verspreid en in de jaren '70 stak een verhevigde vorm van de ziekte de kop op.

Wat is iepziekte?

De ziekte wordt veroorzaakt door de schimmel *ophiostoma novo ulmi*. De schimmel groeit in de houtvaten en verspreidt zich via de sapstroom door de boom. De iep reageert door het opwaartse watertransportsysteem, de houtvaten af te sluiten waardoor de boom zichzelf uitdroogt. Bladeren en takken verwelken en uiteindelijk sterft de hele boom af. De schimmel kan zich op twee manieren verspreiden: 1. via de iepenspinkever. De kevertjes (3 - 5 mm. groot) leggen hun eieren het liefst in verzwakte, aangetaste bomen. De jonge kevertjes vliegen 's zomers uit en besmetten vervolgens gezonde bomen. 2. via de wortels. Door diktegroei raken de wortels in de loop der jaren met elkaar vergroeid. Zo kan een aangetaste boom zijn gezonde buren besmetten.

Leven met de iepziekte

Tot nu toe bestaat er geen enkel middel om een eenmaal aangetaste boom weer gezond te krijgen. Om de iepenstand te beschermen is het beleid er door de jaren heen op gericht geweest aangetaste bomen direct onschadelijk te maken door ze te kappen en te schillen (de bast te verwijderen). In 1992 is het middel "Dutch Trig" in de handel gekomen waarmee beeldbepalende, waardevolle iepen geïnjecteerd kunnen worden. Dit beschermt de boom tegen aantasting. Dit alles heeft er inmiddels wel voor gezorgd dat er bij een stedelijke laanbeplanting steeds vaker voor platanen wordt gekozen. Hoe mooi platanen ook zijn, feit blijft dat er daardoor een enorme ecologische verarming plaatsvindt. (platanen kunnen qua betekenis voor insectenleven, korstmossen e.d. niet "in de schaduw staan" van iepen) De boomkwekers hebben zich sinds de jaren '30 vooral toegelegd op het kweken van iepenrassen die verminderd tot niet vatbaar waren voor de schimmel. Toen in de jaren '70 een nieuwe agressieve vorm van de iepziekte ontstond bleek dat die ook de minder vatbare rassen aantastte zodat de kwekers na jaren hard werken weer met lege handen stonden. Het uit voorzorg massaal verwijderen van de inheemse veldiep (een zeer vatbare soort) uit ons landschap, louter bedoeld om monumentale stadsiepen te beschermen lijkt mij echter het paard achter de wagen spannen. De veldiep krijgt zo nooit de kans om natuurlijke weerstand op te bouwen tegen de ziekte.

Ecologie en gebruik

Door de bijzondere eigenschappen van de iepenschors (van nature goed bestand tegen verzuring en rijk aan natrium en zetmeel) was deze lang geleden gewild als veevoer. In tijd van schaarste werd iepenschors zelfs gebruikt als surrogaat voor broodkoren. In Nederland zijn iepen de bomen waarop het grootste aantal sporenplanten (korstmossen, mossen en schimmels) wordt gevonden. Aangetoond is dat de samenstelling van de schorsbegroeiing wordt bepaald door de afstand van de boom tot de zee en of het gaat om een laan- of bosboom. Volgens Eddy Weeda (Ecologische flora deel 1) herbergen laaniepen dichtbij de kust op de kleigronden de rijkste korstmossengroei. Op een vierkante decimeter kunnen in dat geval wel tien verschillende soorten groeien! Voor de Zoetermeerse situatie verwijs ik naar kwartaalbericht nr. 29 van juli 2000.

Iepen in Zoetermeer

Ook in Zoetermeer is met ingang van de grote groei in de jaren '60 een aantal iepziekte-resistente bomen geplant. Op dit moment (eind 2003) staan er in Zoetermeer nog 3195 iepen als straatboom geregistreerd. Het gaat dan vooral om: *ulmus x hollandica* "vegeta", "groeneveld" en "commelin". "Vegeta's" zijn o.a. te vinden in Dorp (van der Hagenstraat), Driemanspolder (Paltelaan) en Meerzicht. "Groeneveld's" staan o.a. veel in het stadscentrum (Londenstraat, Nederlandlaan), Meerzicht (Berglaan, water- en bossenbuurt) en langs de hoofdwegenstructuur. "Commelin's" staan o.a. in Palenstein (van Diestlaan, Dumeelaan en van Aalstlaan), in Driemanspolder (Clauslaan), Meerzicht (Tijberg), De Leyens (Muzieklaan), Buytenwegh (Hovenbuurt) en in Lansinghage. Aan de van Leeuwenhoeklaan en Boerhavelaan staat de *ulmus glabra* "exoniensis" (een bijzonder ras van de ruwe iep).

Du meelaan

Engelandlaan

Paltelaan

Fig. 19 *Ulmus x hollandica*
commelin

Fig. 20 *Ulmus x hollandica*
groeneveld

Fig. 21 *Ulmus x hollandica*
vegeta

Stefan Poot

De iepensingels in het Westerpark zijn in 1976/'77 beplant met de rassen: "vegeta", "commelin", "groeneveld" en "plantijn". De bedoeling hiervan was om te kijken welke rassen het meest iepziekte-resistent waren. Helaas zijn deze bomen geënt op een wortelstelsel van *ulmus minor*. De laatste jaren zien we dat die wortelstelsels autonoom uitlopen en de geënte stammen overgroeien. En zo blijkt dat de veldiep alsnog zijn kans schoon ziet om het Westerpark te veroveren. Het gevolg is dat daar recentelijk ook weer de iepziekte is opgedoken en er gaten vallen in de iepensingels.

Tegenwoordig zie ik ook steeds vaker zaailingen opduiken op de meest onverwachtse plekken in de stad. Of zijn het misschien toch worteluitlopers?

Is er nog toekomst voor iepen in ons land?

Uit onderzoek is gebleken dat er gemiddeld zo'n 10% van de iepen per jaar in Nederland sneuvelt door de iepziekte. In Zuid-Holland lag dat percentage in 2002 op 8%, met grote verschillen tussen de gemeenten onderling. De provincies Groningen en Friesland hebben EU-subsidie weten te krijgen voor de iepziektebestrijding. Het motto daarbij is steeds opsporen, verwijderen en het planten van nieuwe verminderd vatbare rassen. Ook in Zoetermeer (Oosterheem) worden, vanuit deze filosofie geredeneerd, iepen geplant. Toch ligt de oplossing mijns inziens niet in het ontwikkelen en aanplanten van steeds weer nieuwe resistente iepenrassen. Na verloop van tijd zal ook de ziekte zich weer aan de nieuwe situatie aanpassen. De natuur zal de kans moeten krijgen om door middel van het ontwikkelen van een zo groot mogelijke genetische diversiteit de ziekte zelf te overwinnen.

En de toekomst? Graag citeer ik hiervoor de voorzitter van het Iepenberaad, dhr. Maarten de Winter: "de iep is een boom tussen de mensen. Wij zijn mensen tussen de bomen. Als geen andere boom zijn iep en Hollanders verbonden. Zonder onze samenwerking kan geen iep bestaan. En zonder iepen kunnen wij ons niet aan het landschap binden. Want welke boom overleeft hier zeven generaties? Welke boom geeft lucht en schaduw? Welke boom wortelt aan de gracht en in het duin? Welke boom hecht zich in klei, zand en veen? Holland zonder iepen is als Canada zonder esdoorns". En daar laten we het dan maar bij.

13. Slakken en schelpen in Zoetermeer: Boerenknoopje

Lodewijk van Duuren

13.1. Inleiding

Een klein, maar toch opvallend en mooi landslakje is het boerenknoopje. Als je de soort vindt, en de soort is bijna overal in de omgeving van de menselijke bewoning te vinden, is deze zo onmiskenbaar dat verwarring met andere soorten vrijwel uitgesloten is.

Fig. 22 Het boerenknoopje (*discus rotundatus*)

Fig. 23 Boven-, onder en zijaanzichten

De eerste vondst die ik deed, was gewoon in mijn achtertuin. Sommigen beschouwen de soort zelfs typisch voor de stedelijke omgeving.

13.2. Namen

B.J.J.R. Walrecht schrijft in zijn artikel "Sierlijke schelpjes van Zuid-Beveland" in het tijdschrift Weer en Wind: "Niet voor niemendal draagt het slakje de naam: boerenknoopje. Men kan zich voorstellen dat de filigrain-werker het als meesterstukje van technisch kunnen zo juist heeft afgeleverd. De vrij regelmatig geplaatste donkere vlekken helpen de totale indruk van schoonheid nog vergroten". Dit mooie schelpje lijkt dus een het knoopje van een kledingstuk, maar waarom er boeren- aan toegevoegd is, is mij niet bekend. Een andere verklaring van de betekenis dat het zou lijken op een knoop in een boerenzakdoek, is volgens

mij later bedacht. Ook de Franse en de Duitse naam, talen waarin een knoop aan een kledingstuk anders heet dan de knoop in een touw, bevestigen de betekenis van knoop als onderdeel van de kleding. De Franse naam is *Hélice bouton*, waarbij *Hélice* huisjesslak betekent en *bouton* knoop. Één van de Duitse namen is *Gefleckte Knopfschneck*, ook hier heeft *Knopf* de betekenis van knoop van een kledingstuk. Het *Gefleckte* slaat op de hierboven reeds genoemde donkerbruine vlekken op het huisje (zie figuur 1 en 2). De vorm van het huisje is ook terug te vinden in een andere Duitse naam (*Gefleckte Schüsselschnecke* = *Gevlekte schotelslak*) en de Engelse namen (*Round of Rounded snail* en *Rotund disc*). Vooral de laatste Engelse naam lijkt een regelrechte vertaling van de wetenschappelijke naam die voluit *Discus rotundatus* (Müller, 1774) luidt. De genusnaam is afgeleid van het Latijnse woord *discus* = werpschijf. Ook voor ons bekend van de Olympische Spelen. Het soorttoevoegsel *rotundatus* is afgeleid van *rotundo* = rond maken. De uitgang *-atus* duidt in het algemeen de voltooiing van een handeling aan. De vertaling van *rotundatus* is *afgerond*. Je kunt dit vergelijken met *coronatus*, hetgeen *gekroond* of *met een kroon* betekent.

13.3. Beschrijving

Het huisje is lens- of discussvormig en met een breedte van 5,0-6,2 mm en een hoogte van 2,4-2,8 mm niet al te groot. Het huisje heeft vooral aan de bovenzijde regelmatig en sterk geribde omgangen. De kleur is bleekgelig bruin met regelmatig gerangschikte roodbruine vlekjes. Aan de onderzijde is een zeer wijde navel te zien.

13.4. Voorkomen

Het boerenknoopje komt algemeen voor in West- en Midden-Europa. Ook in Nederland is het een van de zeer algemene soorten die in heel Nederland voorkomt (figuur 3). Het is een echte cultuurvolger, die behalve in zijn oorspronkelijke biotoop, de bossen, ook veel in tuinen en andere sterk door de mens beïnvloede biotopen voorkomt. In Zoetermeer zal de soort als echte stadsbewoner waarschijnlijk wel in alle kilometerhokken te vinden zijn. Ik heb de soort levend aangetroffen in de kilometerhokken 30.57.23 en 30.57.24 en lege huisjes in 30.57.13 en 30.57.34.

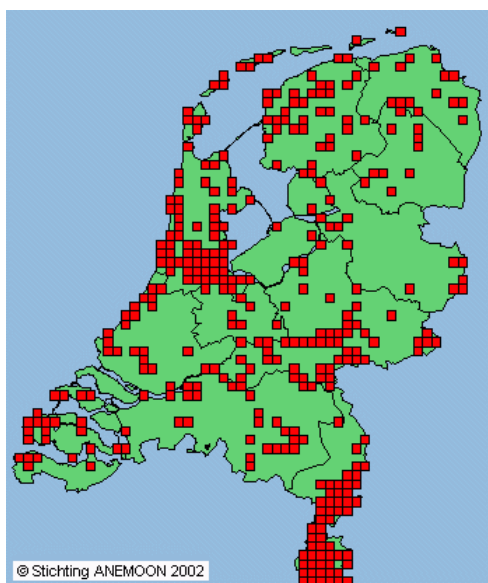

Fig. 24 Vindplaatsen in Nederland

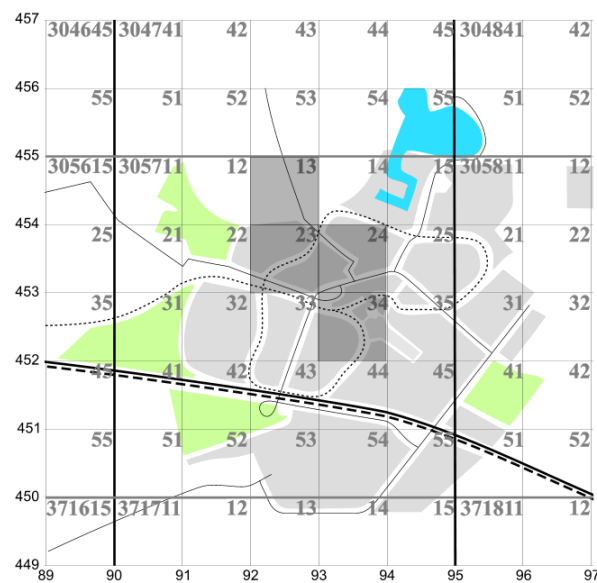

Fig. 25 Vindplaatsen Van Duuren in Zoetermeer

13.5. Ecologie

De soort komt in uiteenlopende min of meer vochtige beschutte plaatsen voor onder afgevalen bladeren, hout, stenen en dergelijke. De dieren behoren tot de opruimers in de natuur en leven onder meer van rottend blad en hout. Natuurlijk zijn er ook weer soorten die zo'n boerenknoopje een smakelijk hapje vinden, zoals loopkevers.

13.6. Literatuur

Bruyne, Rykel de en Tello Neckheim, 2001. Van nonnetje tot tonnetje. De recente en fossiele weekdieren (slakken en schelpen) van Amsterdam. Schuyt & Co, Haarlem.
Gittenberger, E., W. Backhuys en Th.E.J. Ripken, 1984. De landslakken van Nederland. Stichting Uitgeverij KNNV, Hoogwoud.
Kerney, M.P. en R.A.D. Cameron, 1980. Elseviers slakkengids. Elsevier, Amsterdam/Brussel.
Stearn, William T., 1991. Botanical latin. Newton Abbot.

14. De weekdieren van de Zoetermeerse Plas

Arno van Berge Henegouwen

Met dank aan Lodewijk van Duuren nog enkele wijzigingen (*cursief*) in mijn gelijknamig artikel Kwartaalbericht 44 blz. 13 die na het verschijnen daarvan niet meer konden worden doorgevoerd.

...

Een paar vogelsoorten hebben het op de Zoetermeerse Plas (*Amersfoort coördinaten 94;455*) tijdens de wintermaanden speciaal gemunt op de driehoeksmossel: meerkoet, kuifeend en brilduiker

...

Dat geldt niet voor de rivierparelmossel, *Pseudunio auricularia*, fig. 13, die in de Romeinse tijd nog in ons land in Rijn en Maas leefde. Deze soort werd *in het noordelijke deel van zijn verspreidingsgebied* uitgestorven gewaand, maar is onlangs terug gevonden in Frankrijk (Loire) en Spanje (Ebro).

...

Een andere soort, de *Bataafse* stroommossel, *Unio crassus batavus*, is omstreeks 1970 uit ons land verdwenen.

...

Mechanische slootshoningen richten *ook* grote verliezen aan onder zoetwatermossels.

...

Omdat zoetwatermossels zo oud worden en maar langzaam groeien herstellen de populaties zich niet snel waardoor dezelfde bescherming die de bittervoorn geniet voor hen meer dan noodzakelijk *is, ook in Zoetermeer*.

15. In de tuin Marsmanhove 2

Taeke de Jong & Ellen Ali Cohen

We hebben op 6 en 8 juni het verpoppen en de geboorte van lieveheersbeestjes meegemaakt!

Verpoppen

Misgeboorte

Opgepompt

Bladverkennen

Fig. 26 Het verpoppen en de geboorte van lieveheersbeestjes

De meeldauw en bladluizen verdwijnen dit jaar in onze tuin bijna helemaal door jagende larven en uitgegroeide exemplaren van het lieveheersbeestje. Als de larve zich gaat verpoppen zet hij zich aan de kop vast aan het blad, het lijf beweegt nog, maar dan wordt het een harde zwarte pop waar na enige dagen een lieveheersbeestje uit komt. Dat gaat wel eens mis. We zagen een lieveheersbeestje dat één schildblad niet uit de pop kon krijgen. Hij begon zijn schilden al op te pompen zodat het gevangen schildblad steeds vaster kwam te zitten. Ik heb hem met tandenstokers van de pop gescheiden, maar dit gehavende exemplaar zal wel geen lang leven beschoren geweest zijn. Een ander exemplaar kwam gaaf en geel glanzend uit de pop, liep enkele uren rond zijn pop en over het blad waarop hij geboren was, toen werd hij oranje, kreeg stippen en verdween uit het oog.

bruine kikker komt baden

de wijnruit vouwt zich

open in de zon

en vormt een boeket

Fig. 27 Onze kikker komt baden en de wijnruit ontvouwt zich

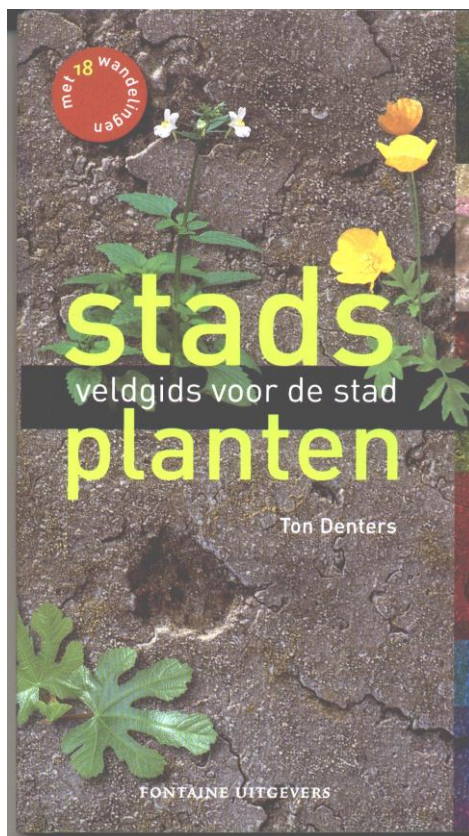
Als wij 's-ochtends koffie drinken in de tuin komt onze kikker baden, terwijl de spontaan opgekomen wijnruit zich weer ontvouwt en een prachtig boeket vormt. 'S-middags gaat hij lang voor zonsondergang weer dicht en vormt een wonderbaarlijk opgevouwen bleekgele kegel.

BUITEN DE VERENIGING

16. Stadsplantengids van Ton Denters gepresenteerd

op 24 juni j.l. in Utrecht

Johan Vos

Na ruim tien jaar is het dan eindelijk zover, het al eerder door Ton Denters geïntroduceerde urbane district heeft nu ook haar eigen gids. De verhalen van steenkruidkners dat groeit op plaatsen waar honden worden uitgelaten, van vijgenbomen die kiemen in de nabijheid van Turkse en Marokaanse winkels op de warmste plekken in de stad, van straatliefdegras dat talrijk voorkomt op plaatsen waar getippeld wordt e.d. zijn inmiddels algemeen bekend maar dit type informatie was nooit centraal terug te vinden. In het boek komen 700 soorten aan bod en wordt ook een 30-tal nieuwe stadsplanten geïntroduceerd. Dat wil zeggen: nieuw in Nederland en afkomstig uit het buitenland. Net als mensen komen nieuwe planten als toeristen en emigranten naar Nederland. Sommige soorten blijven tijdelijk, andere vestigen zich voorgoed. Vooral in de steden vind je een groot aantal plantensoorten van buitenaf, waaronder veel uiteindelijke "blijvers". Voor deze nieuwkomers bestonden nog geen Nederlandse namen. In overleg met het Nationaal Herbarium Nederland en de Nationale Plantentuin in België zijn speciaal ten behoeve van deze veldgids nieuwe namen vastgesteld. Voor het eerst treft men nu soorten als gevlamde fijnstraal, marjoleinbekje en kruipklokje.

Een leuk onderdeel van de gids is "steden nader bekeken". Voor een aantal Nederlandse steden zijn speciale wandelingen opgenomen langs bijzondere planten inclusief een routekaart.

Voor leden van de plantenwerkgroep een onmisbaar boek, voor meer algemeen in natuur geïnteresseerden een eyeopener.

Prijs € 19,90

Fig. 28 De veldgids van Ton Denters

17. Overleg natuurverenigingen 31-03-04

Aanwezig: Arianne van den Berg (IVN), Annet de Jong (KNNV), Marcel van der Tol en Hanneke Hoogvliet (VWZ).

Afwezig: Agnes van der Linden (IVN).
Voorzitter: Marcel van der Tol
Notulen: Hanneke Hoogvliet

17.1. Agenda

1. Opening en mededelingen
2. Notulen 14-01-04
3. Groen Platform
4. Activiteiten verenigingen
5. Groen Café
6. WVTTK
7. Rondvraag en sluiting

17.2. Opening en mededelingen:

De afwezigheid van Agnes vanwege haar recente moederschap wordt gemeld, verder geen mededelingen. De agenda wordt vastgesteld.

17.3. Notulen 14-01-04:

Worden vastgesteld.

17.4. Groen Platform:

Het wachten is op een uitnodiging van Bob de Lange, die het initiatief zou nemen tot het bijeenroepen van een vergadering. Het is wel belangrijk vooraf een standpunt te bepalen over hoe we het een en ander willen. De VWZ heeft zich hier al over beraad binnen het bestuur en gaat akkoord met de zienswijze van Marcel. De ALV gaf ook als reactie te willen samenwerken. Annet geeft aan dat het KNNV zich niet met de politiek wil inlaten. Het KNNV houdt zich met de Plantenwerkgroep met name bezig met het verzamelen van gegevens over de plantenstatus van de 33 km² van Zoetermeer. Zij benadrukt nog dat het belangrijk is de realiteit in de gaten te houden. We moeten geloofwaardig blijven. Zoetermeer heeft ook een woonfunctie; soms moet de natuur hiervoor wijken. Het KNNV wil geen reguliere gesprekspartner zijn in vergaderingen van GP. Inhaken bij een actie kan altijd wel, ook kan een kwestie worden gepubliceerd in het kwartaalblad.

Ariane: de ingangen van het Platform Groen waren belangrijk. Henk Ploeger wil zich gaan bezighouden met de ruimtelijke ordening. Zij is meegeweest met het LA21 uitje, waarbij Bob vertelde een lijstje te maken van alle bereikte successen van Platform Groen. Met het wegvallen van LA21 en de adviesraad N&M is het nog belangrijker te anticiperen op ontwikkelingen. Ariane kan zich wel vinden in Marcells verhaal en zal dit inbrengen in haar bestuursvergadering. Annet geeft nog aan dat het stopzetten van de gemeentelijke bemoeienis met de adviesraad niet zomaar kan; de gemeente is verplicht een overleg met haar burgers te hebben. Dit zal decentraal gaan gebeuren.

Overeengekomen standpunten:

- Een advies naar de gemeente op N&M gebied van een vereniging(-slid) moet kwaliteit hebben.
- Korte lijnen met de achterban.
- Elkaar informeren, via e-mail, een nieuwsgroep.
- Geen onafhankelijk voorzitter voor GP (zoals bij PG), maar een coördinator. De verenigingen spreken voor zichzelf
- Optreden als actie nodig is, geen structurele vergaderingen.

17.5. Activiteiten verenigingen:

Er wordt gebrainstormd over een agendapagina, die we allemaal actueel kunnen houden en waarnaar kan worden doorgelinkt vanaf de eigen website.

17.6. Groen Café:

Annet heeft van Ricardo Seffelaar van het WNF gehoord dat hij het leuk zou vinden een regelmatige "Groene Conferentie" te organiseren, om Zoetermeer zich hiermee te laten onderscheiden. Zij zal hem benaderen om met een plan te komen voor ons Groen Café. Maar dan volgens onze ideeën: alleen de

natuur in Zoetermeer. Misschien zou dit wel in de week van de vooruitgang gepland kunnen worden, met wat subsidie van de afd. milieu.

Ideeën inhoud: Vlinders (Anja), Agrarisch Natuurbeheer (Sietse Altena?- Arianne), Schimmels (Robertina Slothouwer), Flora, Vogels.

17.7. WVTTK:

Arianne: vindt het belangrijk het contact met milieudefensie op te pakken. Er volgt een discussie, waarbij het zich niet direct betrokken voelen bij de acties van MD (ligt tever van de eigen doelstellingen af) de voornaamste drijfveer is voor de VWZ om niet over samengaan te denken. Samenwerken kan eventueel wel. Ook bij MD zitten leden die met de natuur bezig zijn. Arianne zal Henk Ploeger bijpraten.

17.8. Actiepunten:

1. **Natuuragenda (Marcel)**
2. **Groen Café, contact Ricardo (Annet)**
3. **Contact Henk Ploeger (Arianne)**

17.9. Volgende vergadering

woensdag 9 juni, 20.00 uur bij Marcel.

18. Grote donkere ogen keken mij aan ...
Ben Prins, Vijverlaan 11 7975 BW Uffelte

muis
bosmuis

mensenoo

19. Noordnieuws, maart 2004

Marianne Ketting

Mooiste nieuws van dit voorjaar: de geboorte van onze kleinzoon. Zo'n mooi manneke. Zo'n lief jongetje. Kind van ons kind. Wat zijn we blij met hem!

Begin juni kwam de Zoetermeerse KNNV/Natuurgroep, afdeling Plantenwerk-, op bezoek om een lang weekend door Westerwolde te struinen. En daar waren Peter en ik misschien al twee jaar barbaars overheen gestampt zonder het zelfs maar op te merken!

Fig. 29 De natuurgroep op bezoek

Fijn om dierbare oud stadgenoten (van wie inmiddels ook al menigeen naar andere oorden is uitgezwermd) weer te zien en te spreken. En druk dat ze het gehad hebben! En moe dat ze waren na afloop! Maar ja, ze wilden ook zo veel zien. En ze kijken ook zo, hoe noem je dat, zo inténs. Als voormalig tekenjuf ben ik gefascineerd door de manier waarop mensen kijken. Wildeplantenmensen kijken absoluut ánders. Die verdiepen zich in details. En in de details van de details. Grasje voor grasje, spriet voor spriet wordt nageplozen, op naam gebracht, opgetekend. Ze zoeken naar de nietigheden, het kleine grut waar de doorsnee wandelaar blind overheen walst.

Voor onze eigen oprit, waar ik in de verte stond te wijzen – kijk, daar de korenvelden met de Ruiten Aa erdoor en daarachter het kanaal met bomen, en daar weer achter de Duitse grens met die gigantische windmolens- daar richtten zij de blik op de grond onder onze voeten en vielen op de knieën voor een nietig grijs groeisel in de berm. Onbekend, bijzonder.

Om zulke diepgravende natuurvorsers met de nodige deskundigheid te bedienen heb ik hulp ingeroepen. Nico de Vries, de Westerwoldse boswachter, was meteen bereid ons voor te gaan op excursie. Nico kent alle planten en dieren in Westerwolde persoonlijk en kan er met aanstekelijk enthousiasme over vertellen. Wat knap is, na al die jaren waarin hij het bos heeft zien verdrogen en verarmen en week in week uit klagend publiek heeft moeten aanhoren over "onkruid" en "schadelijk wild". Het zijn de vogels, denk ik, die maken dat het leuk blijft, de bijzondere vogels van Westerwolde: de geelgorzen, de ijsvogeltjes bij de Ruiten Aa, de ortolaan terug in de roggevelden. Maar intussen droomt hij wel stiekem van een huisje in Polen, later; want daar, zegt hij, hebben ze tenminste échte bossen, met alles drop en dran en drin wat in Nederland allang is weggepest.

Op zaterdagochtend is hij met ons op stap gegaan in de Selleegte, noordelijk van Sellingen, en het lijkt me toe dat hij een braaf, leergierig en opmerkzaam klasje aan ons had. Al keek hij geregeld verbaasd achterom: waar blijven ze nou? Want dan waren er weer een paar blijven plakken aan een polletje zilverhaver of een andere zandspecialiteit. Nee, wij natuurneuzelaars zijn geen kilometervreters, wij genieten per strekkende centimeter.

Bij Nico had ik wiewalalen en zonnedauw besteld en daar heeft hij zonder mankeren voor gezorgd. Zonnedauw wees hij ons bij een ven in de Selleegte, met roepende koekoeken op de achtergrond; 's middags, op eigen houtje door natuurgebied Ter Borg struinend, werden we overspoeld met het getudelijoo van wiewalalen.

Toch verloopt zo'n weekend anders dan je verwacht. Wat bezoekers meestal beschouwen als dé attractie van Westerwolde –dikke eiken, onbedorven horizonten, weidse vergezichten over opbollende essen– daar

ging dit gezelschap met de neus op de grond aan voorbij, terwijl rare veldjes die ik als tussendoortje had ingeschat, de ware klappers bleken. Zo ontdekten we de pingo, terrein van de ijsbaan, als schatkamer vol plantaardigheden. De plantensoekers stonden te watertanden als kinderen in een speelgoedwinkel; veenpluis, moeraswederik, spaanse ruiter. En geen toefjes hier en daar maar een veld vol! Bij het ven in Ter Borg ging men helemaal uit zijn/haar dak: nog nooit zo veel slangenwortel bij elkaar gezien. En dan die libellen!

Hoop geleerd, dat weekend. De blik gescherpt. Ik zie ineens bijzondere planten vlak bij huis, waar ik altijd overheen gekeken heb. Hoor vogelpiepjes waar ik altijd overheen heb geluisterd. De libellen in onze vijver hebben een naam gekregen en ik weet nu dat die blauwe en die gele man en vrouw zijn en bij mekaar horen. Een weekend op stap met kenners geeft de natuur in je omgeving een nieuwe dimensie.

Eind mei scharrelde een andersoortige groenclub over ons erf: het was mijn beurt voor Ontvangst en Rondleiding van de dames van Tuingroep II van de Sellinger Plattelandsvrouwen.

"Marianne legt ons haar filosofie over de tuin uit," had de voorzitter aangekondigd in haar programma. O jee, had ik een filosofie dan? In elk geval wel een motto, te weten: een tuin is niet voor jezelf alleen. Hij moet toevluchtsoord zijn voor vogels, vlinders, kikkers, egels enzovoort. Daarvoor zijn wilde planten onmisbaar, dus die krijgen voorrang in de tuin. Ze mogen zich uitzaaien en zelf hun plek zoeken. Zo hoop ik vanzelf de soorten bij elkaar te krijgen die thuishoren op onze zure, droge zandgrond. Maar ze krijgen geen alleenrecht, het hoeft geen puriteinse heemtuin te worden, het is het biotoopje van een tuinmens. Dus pak ik stekjes van bewezen succesnummers uit tuinen in de buurt ook dankbaar aan. Inheems of niet: als ze in de sfeer passen, dan komen ze er gezellig bij. Het geheel wil ik duidelijk vorm geven. Kronkelende houtsnipperpaadjes moeten logisch kronkelen. De heg moet geknipt en het grasveld gemaaid als rustpunt in het warrelige groen.

Toen de tuingroepdames dit concept kwamen bekijken, lag onze tuin er gelukkig op zijn voordeligst bij. De zon scheen na een parelend regenbuitje, er lag een blauwe sluier hondsdrif over de bodem, daarboven wolken wilde margriet. Er vlamden papavers, er kringelde nevelige rode schapenzuring, compleet met vuurvindertjes. Het was een openbaring voor de tuindames. Dat onkruid zo kunstzinnig kon zijn. "En wat makkelijk!" riepen ze. "Laat maar raak groeien en kijk hoe mooi het wordt!" Daar moest ik ze helaas uit de droom helpen. Je werkt je namelijk de eerste jaren een slag in de rondte in zo'n tuin. Je kan niet gedachteloos schoffelen, je moet wieden, nederig op je knieën ieder kiemplantje aankijken. Wie mag blijven? Wie vliegt eruit? En het is zo moeilijk om consequent te zijn. Want die snoezige schapenzuring in mei was in juni een gore vaalroze dweil geworden die de andere planten smoorde. Heb 'm met armenvol uitgerukt en op de compost gemieterd.

Met Truus, Miep en Mutsje gaat het prima. Wereldbeesten zijn het, die kippen. Komen altijd gezellig bij ons zitten keuvelen als we op de tuinbank theeleuten. En leggen verrukkelijke eitjes. Al zit daar een beetje de klad in sinds Truus broeds is geweest. Ze heeft een week chagrijnig lopen mokken, omdat we haar ei en haar legnest hadden weggehaald (komt toch niets uit bij gebrek aan een haan). Nu loopt ze te kloeken en te kirren tegen de zwerm jonge musjes die komt schooien in het kippenhok. En is diep teleurgesteld als die wegvliegen.

Zelf loop ik op het moment ietwat mank door een geïnfecteerde tekenbeet. De dokter was dolenthousiast toen ik 'm de rood wit blauwe kring liet zien: "Een nieuwe variant! U bent al de vierde!" Heb een stevige antibiotica kuur gekregen, dubbel zo veel, dubbel zo lang. Nu mag ik voorlopig niet in de zon, want je wordt er overgevoelig van voor zonlicht. Mooi, he, die natuur.

Groeten uit levensgevaarlijk Ter Wisch,

20. Natuur- en milieuagenda Zoetermeer

Coördinatie door Natuur- en milieu-Educatie Zoetermeer.

Deze agenda komt 4x per jaar uit. Opgave van excursies voor het tweede kwartaal 2004 vóór 15 sep 2004 bij NME-team, telefoon 346 96 62

De agenda is voor het Kwartaalblad aangevuld met de excursies van Bomen Overleven

Internet: www.zoetermeer.nl

E-mail: M.J.Kester@zoetermeer.nl

		tijd	Activiteit	Verzamelen	Kosten	Organisatie
ma	9.30	13.30	Kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
di						
wo						
vr						
zo	4-jul	13.30	15.30 Fietsexcursie watersysteem in Rokkeveen ism Schieland	De watertoren in Rokkeveen		NME 3469662/3469032
di	6-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij, aanmelden!	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 8,-	De Balijhoeve 3620815
di	6-jul	10.30	16.00 Dagje Stadsboerderij, aanmelden!	Stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 8,- € 6,50 m	Het Buitenbeest 3520610 Speelmeerpaspoort
di	6-jul	13.30	16.00 Doe-activiteiten broodjes bakken en kruidenboter maken	Wijktuin Zegwaartseweg	Speelmeerpaspoort	NME 3469534
wo	7-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
do	8-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
do	8-jul	19.00	Inventariseren	Lange Land, fietstunneltje onder Aziëweg		Plantenwerkgroep KNNV
do	8-jul	20.30	Gierzwaluwenexcursie ism Vogelwerkgroep	Parkeerplaats Mormonentempel Osylaan		IVN3167818
vr	9-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
ma	12-jul	10.30	16.00 Dagje Stadsboerderij,	Buitenbeest	zie 6-jul	aanmelden!
di	13-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
wo	14-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
do	15-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
vr	16-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
zo	18-jul	13.30	Waterexcursie in Dorp/ Driemanspolder i.k.v. het Waterplan	Bij ingang zwembad De Driesprong		NME/IVN 3469662/9032
zo	18-jul	14.00	Excursie Geneeskrachtige kruiden	't Westpunt in het Westerpark		IVN3167818
ma	19-jul	10.30	16.00 Dagje Stadsboerderij,	Buitenbeest	zie 6-jul	aanmelden!
di	20-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,	Balijhoeve	zie 6-jul	aanmelden!
wo	21-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
do	22-jul	10.00	15.00 Dagje Stadsboerderij,	Balijhoeve	zie 6-jul	aanmelden!

		tijd Activiteit		Verzamelen	Kosten	Organisatie	
do	22-jul	19.00		Inventariseren	Meerzicht, Zijlberg nr. 38	Plantenwerkgroep KNNV	
vr	23-jul	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij,	Balijhoeve	zie 6-jul	aanmelden!
zo	25-jul	10.00		Excursie Amsterdamse Waterleidingduinen	Restaurant De Duinrand, Zandvoortse-laan 130A	€ 1,- per persoon, € 1,- per auto	Bomen Overleven aanmelden 0172-518929 of via info@alliantie-shantih.nl
zo	25-jul	13.00	14.00	Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark	Gratis	Natuurtingroep 3416896/3211593
ma	26-jul	10.30	16.00	Dagje Stadsboerderij,	Buitenbeest	zie 6-jul	aanmelden!
di	27-jul	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij,	Balijhoeve	zie 6-jul	aanmelden!
wo	28-jul	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij,		zie 6-jul	aanmelden!
do	29-jul	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij,	Balijhoeve	zie 6-jul	aanmelden!
vr	30-jul	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij,	Balijhoeve	zie 6-jul	aanmelden!
di	3-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij	Balijhoeve	zie 6-jul	Aanmelden !
wo	4-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij		zie 6-jul	Aanmelden !
do	5-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij	Balijhoeve	zie 6-jul	Aanmelden !
do	5-aug	19.00		Inventariseren	Balijbos, Balijhoeve		Plantenwerkgroep KNNV
vr	6-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij	Balijhoeve	zie 6-jul	Aanmelden !
ma	9-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij		zie 6-jul	Aanmelden !
di	10-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij	Balijhoeve	zie 6-jul	Aanmelden !
wo	11-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij		zie 6-jul	Aanmelden !
wo	11-aug	13.30	16.00	Bloemschikken op de wijktuin	Wijktuin Voorweg en Zegwaartseweg	€ 1,- Speelmeerpaspoort	NME 3469534
do	12-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij	Balijhoeve	zie 6-jul	Aanmelden !
vr	13-aug	10.00	15.00	Dagje Stadsboerderij	Balijhoeve	zie 6-jul	Aanmelden !
zo	15-aug	13.30		Waterexcursie in Seghwaert i.k.v. het Waterplan	Wijkpost Seghwaert/Noordhove (bib Segh)		NME/IVN 3469662/9032
do	19-aug	19.00		Inventariseren	Oosterheem, nieuwe brandweerkazerne		Plantenwerkgroep KNNV
zo	22-aug	13.00	14.00	Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark	Gratis	Natuurtingroep 3416896/3211593
zo	22-aug	14.00		Slootjesexcursie voor kinderen en volwassenen	Klapachteweg net voor het HSL-project	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven Henk Ploeger
ma	23-aug	18.30	20.00	Open avond op de wijktuin	Wijktuin Noordhove Zie krantenberichten		NME 3469534
di	24-aug	19.00	20.30	Open avond op de wijktuin	Wijktuin Broekweg Zie krantenberichten		NME 3469534
di	24-aug	19.00	21.00	Open avond op de wijktuin	Wijkt.Zegwaartsew. Zie krantenberichten		NME 3469534
za	28-aug	14.00		Zaden op reis	Park Rozenrust ingang Veursestraatweg 102A, Leidschendam	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven Ria Hoogstraat en Charlie van Marrelo

	tijd	Activiteit	Verzamelen	Kosten	Organisatie
zo	29-aug 13.00	16.00 Open dag op de wijktuinen Zie krantenberichten	Wijktuin Rokkeveen en Voorweg		NME 3469534
zo	29-aug 14.00	Slootjesexcursie	Klapachteweg net voor het HSL-project		Bomen Overleven Henk Ploeger
do	2-sep 18.30	Inventariseren	Noordhove, Pelschans41		Plantenwerkgroep KNNV
do	2-sep 19.00	21.00 Groene workshop voor volwassenen	Wijktuin Zegwaartseweg		NME3469534
za	4-sep 10.00	16.00 Dag van Palenstein met diverse activiteiten	Rakkersveld		NME 3469032
za	4-sep 20.30	Vleermuisexcursie in het Buytenpark	Ingang Snowworld		IVN3167818
zo	5-sep 13.00	16.00 Septembermarkt	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Buitenbeest3520624
za	11-sep	Monumentendag	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Buitenbeest3520624
zo	12-sep 13.00	15.30 Ekokids met thema waterdiertjes	Stadsboerderij Het Buitenbeest	strippenkaart	IVN/Buitenbeest3520624
do	16-sep 18.30	Inventariseren	De Leyens, natuurvriendelijke oevers, Fordgarage		Plantenwerkgroep KNNV
do	16-sep	Week van de Vooruitgang (groen licht voor duurzame mobiliteit) met activiteiten door div organisaties			VMD3210208
vr	17-sep				VMD3210208
za	18-sep 10.00	12.00 Workshop over minder bekende eenjarigen	Gemeentekwekerij	Aanmelden!	Groei en Bloei3411306
za	18-sep	Week van de Vooruitgang (groen licht voor duurzame mobiliteit) met activiteiten door div organisaties			VMD3210208
zo	19-sep 13.00	16.00 Activiteiten ikv Autovrije zondag	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve3620832
zo	19-sep 13.00	16.00	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Buitenbeest3520624
zo	19-sep 9.00	Wandeling (9 km) van station Zoetermeer naar station de Leyens	Station Zoetermeer		IVN3167818
zo	19-sep	Week van de Vooruitgang (groen licht voor duurzame mobiliteit) met activiteiten door div organisaties			VMD3210208
zo	19-sep	Autoloosloop Zie krantenberichten	Inschrijving en start Stadhuisplein		Afd Milieu3468294
ma	20-sep	Week van de Vooruitgang (groen licht voor duurzame mobiliteit) met activiteiten door div organisaties			VMD3210208
di	21-sep				VMD3210208
wo	22-sep				VMD3210208
zo	26-sep 13.00	14.00 Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark	Gratis	Natuurtingroep 3416896/3211593

Website IVN <http://home.wanadoo.nl/ivn.zoetermeer/index.html>

Vogelwerkgroep <http://www.vwgzoetermeer.nl/>

Gem Zoetermeer www.zoetermeer.nl klik op bezoekers, natuur en milieu

21. Namen

REDACTIE KWARTAALBERICHT

Taeke M. de Jong (3516599)

Johan Vos (023-5280231)

Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer

Email T.M.dejong@bk.tudelft.nl

Kopij kan daar worden ingeleverd op floppy (platte tekst of Word).

Inleverdatum oktobernummer: eind september 2004. Geschreven of getypte tekst een maand vóór deze datum inleveren.

Auteurs

Evelien van den Berg-den Hertog

	079-3213445
Hans Bieze (penningm.)	079-3421351
Rob Bolle	079-3317697
Lodewijk van Duuren	079-3214149
Arno van Berge Henegouwen	
Annet de Jong (voorz.)	079-3422924
Taeke de Jong (secr.)	079-3516599
Tilly Kester (plv. voorz.)	079-3412605
Marianne Ketting	0599-324586
Marco Lurks	079-3510523
Jan Parmentier	079-3162672
Ben Prins	0512-350300
Fred Reeder	079-3213612
Johan Vos	023-5280231
Peter van Wely	079-3520414

22. Ik wil ook lid worden

van de Natuurgroep Zoetermeer

O > als lid á € 15,- per jaar

O > als huisgenoot-lid á € 10,- per jaar

O > als donateur á € 5,- per jaar

de leden ontvangen dit blad,
donateurs alleen het januarinumner

van de KNNV + afdeling Zoetermeer

O > als lid á € 50,- per jaar

O > als huisgenoot-lid á € 25,- per jaar

deze leden ontvangen dit blad, het landelijke KNNV-blad Natura en korting op de KNNV-uitgaven

.....
naam
.....
adres
.....
postcode
.....
telefoon
.....
Email
.....
handtekening

Kopij of opgave verzenden naar: Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer

23. Index

aalscholver	18	atalanta	18	Benthuizerplas	13; 14
Aalstlaan	26	Attractieve Aandachtsoorten	11	Berg.....	2; 31
aardhommel	18	Australiëweg	15	Berg, Evelien van den.....	12
AA-soorten	11	avondkoekoeksbloem.....	9	Berge Henegouwen	29
AA-soortenlijst	11	Azaleapark.....	10	bergeend.....	18
Aa-strandbos	17	azuurwaterjuffer	8	Bergenbuurt	11
akkerdistel	6; 7	Backhuys	29	bergiep	25
akkerhommel.....	18	Baggerdepot	17	Berglaan.....	26
akkerklokje	10	Balij.....	13; 14	Binnenpark.....	15
akkervergeet-mij-nietje.....	5	Balijbos	17	bitter barbarakruid.....	9
Ali Cohen.....	29	Balijhoeve	9	blaartrekkende boterbloem ..	9
Altena	32	barmsijsje	18	blankvoorn	13
anchusa arvensis	16	basterdwederik	5	blauwe glazenmaker	18
andrena fulva	18	Bataafse stroommossel.....	29	blauwe kiekendief	18
anemone ranunculoides.....	15	beflijster	18	blauwgraslanden.....	7
anthrax anthrax	18	behaarde boterbloem	5; 15	boerenknoopje	27
appelvink	18	beklierde nachtschade.....	10	boerenzwaluw	18
argusvlinder.....	8; 18			Boerhavelaan	26

bonte specht.....	10	driehoeksmossel.....	29	gladde iep	25
boomblauwtje	18	Driemanspolder	26	glassnijder	20
boomhommel	18	duist	5	glimmerinktzwam	4
boomkruiper	18	duizendblad	4	goudhaantje	20
boompieper	18	Dumeelaan	26	goudplevier	20
boomvalk.....	18	Dutch elm disease	25	goudvink.....	20
borstelgras	8	Dutch Trig	25	goudvis.....	13
bosanemoon	8	Duuren	27; 29	graskarper.....	13
bosgierstgras.....	8	Duuren, Lodewijk van.....	12	grasmus	20
bosmuis.....	33	dwergmeeuw	19	grasmuur.....	8
bosrietzanger	18	echium vulgare	16	graspieper	14
boterbloem	5	echte kamille	10	grauwe gans	20
Bourtange.....	6; 8	Ecologische Hoofdstructuur .	6	grauwe klauwier	20
braamsluiper	18	Edisonstraat.....	17	grauwe vliegenvanger.....	20
brasem	13	éénjarige hardbloem.....	7	Groen Café	32
brede wespenorchis	10	egelboterbloem.....	7; 8	groene kikker	4
Brempark.....	10	eipenboom.....	24	groene kikkers.....	13
brilduiker.....	18; 29	epilobium tetragonum	5	groene specht	14; 20
Broekweg	17	episyrphus balteatus.....	19	groenpootruiter.....	20
bronslibel.....	8	ereprijs	4	Groot	13; 14
bruin blauwtje	18	eristalis horticola	19	groot dikkopje.....	8
bruin zandogje.....	18	esdoorns	27	groot ereprijs	6
bruine kiekendief.....	19	Europaweg	14	groot heksenkruid	8; 12; 13
bruine kikker.....	4; 13; 30	fijne waterranonkel	15	groot hoefblad	5; 15
Bruyne	29	Florazoom.....	14	groot koolwitje	20
bryonia dioica	16	Floriade.....	9	grote bonte specht .	13; 14; 20
buizerd.....	19	fluitenkruid	4	grote brandnetel.....	4
Buytenpark	17	fluitcr	19	grote egelskop	6; 9
Buytenwegh	4; 14; 15; 26	franjehoed.....	5	grote ereprijs	4; 5
Cameron	29	geelgors	37	grote gele kwikstaart	20
campaea margaritata	19	geelgroene zegge	7; 8	grote kaardenbol.....	5
canadese gans	19	Geerpolder.....	17	grote keizerlibel.....	8
cantharis fusca	19	Geflechte Knopfschneck.....	28	grote keverochis.....	16
cantharis livida	19	Geflechte Schüsselschnecke		grote klaproos	5
Centrum-west.....	16	.....	28	grote mantelmeeuw	20
cheilosia grossa	19	gehakkelde aurelia	19	grote muur	8
chloromyia formosa.....	19	gehoornde klaverzuring.....	10	grote waterweegbree	9; 10
chrysopa perla.....	19	geknikte vossenstaart.....	9	grote zaagbek	20
citroentje.....	19	gele anemoon.....	15	grote zilverreiger	20
citroenvlinder	8	gele kamille.....	5	grutto	9; 20
Clauslaan	26	gele kwikstaart.....	9; 19	Hagenstraat	26
Clematispark	10	gele lis.....	6; 9	halsbandparkiet.....	14; 20
cucullia verbasci.....	19	gemaal Palenstein	13	halsbandparkieten.....	4
cynoglossum officinale	15	gevlamde fijnstraal.....	30	hazezegge	8
dagpauwoog.....	19	gevlekte dovenetels	10	heelblaadje.....	5
dalmatië-klokje	10	gevlekte schotelslak	28	heen	9; 10
Denters.....	30	gevleugeld helmkruid.....	5; 6	heggenrank	16
descurainia sophia	16	gevleugeld herthooi	5	heideschapen.....	7
dicht havikskruid.....	7	gevleugeld hertshooi	5	hélice bouton.....	28
Diestlaan	26	gewone brunel	10	herderstasje	4
discus rotundatus	27	gewone duivekervel.....	5; 10	herik	4
distelvlinder	19	gewone engelwortel.....	5	hermelijn	20
distelvlinders	16	gewone hennepnetel	10	herselaar	24
dodaars	13; 19	gewone morielje	4	Hoekstrapark.....	6; 13; 16
dopheide	7	gewone pad	13	hoenderbeet.....	5
Dorp.....	26	gewone wederik.....	7	Hoflaan.....	13
dotters	12	gewoon barbarakruid.....	4	holenduif	13; 20
draad ereprijs	6	gewoon langbaardgras.....	10	holpijp.....	8
draadereprijs	4	gierzwaluw	14; 20	hondsdrif	4; 38
draadereprijs	4	Gittenberger.....	29	Hoogvliet	31

hooibeestje	8	koolzaad	4	myathropa florea	22
hooibeestjes	7	koperwiek	21	nachtegaal	14; 22
hoornaar	20	kornoelje	9	Nationaal Herbarium	30
hoornbloemen	6	korstmoss	26	Nationale Plantentuin	30
hopklaver	5	kortgesteelde veldridderzwam	4	Natuur- en milieu-Educatie Zoetermeer	39
houtduif	14	Kortlandt	14	Neckheim	29
Hovenbuurt	26	krakeend	21	Nederlandlaan	26
Huis te Linschoten	25	kramsvogel	21	nijlgans	22
huismus	20	kroeskarper	13	NME-team	39
huiszwaluw	20	kromhals	16	Noordhove	13; 15
iep	24	kroonkruid	10	Noordmee	7
lepenberaad	27	kruipklokje	10; 30	oeverlibel	8; 22
iependubbeltjes	24	kruisbek	21	oeverloper	22
iepenspintkever	25	kuifduiker	21	oeverzwaluw	5; 22
iepziekte	25	kuifeend	9; 21; 29	oeverzwaluwkolonie	14
ijsvogel	20; 37	kweeper	10	oeverzwaluwwal	7
indische gans	20	laaglandbossen	24	Olaf Palmelaan	14
John Fordstrook	14	landkaartje	8; 21	olm	24
Jong	29; 31	langsprietmot	6	ooievaar	22
Jong, Annet de	15	Lansinghage	26	Oosterheem	5; 14; 27
kantige basterdwederik	5	lantaarntje	8; 21	Oost-Groningen	6
keep	20	lariks	8	ophiostoma novo ulmi	25
keine vos	20	Leeuwenhoeklaan	26	orchideeën	5; 12
keine vuurvliinder	20	lepelaar	22	orpheusspotvogel	22
keizerlibel	20	Leyens	26	orthosia stabilis	22
kemphaan	20	libel	38	ortolaan	37
Kerney	29	liesgras	6	paapje	22
Kester	13; 14	lieve heersbeestje	6; 29	paarse dovenetel	4
Ketting	37; 38	liggend walstro	7	paarse morgenster	10
kievit	21	liggende walstro	8	Palenstein	26
kleefkruid	4	Ligusterpark	10	paling	13
klein geaderd witje	21	Linden	31	Paltelaan	26
klein glaskruid	10	Linschoten	25	papaver	38
klein koolwitje	21	listera ovata	16	parhelophilus versicolor	22
kleine aardhommel	21	Lommerpad	15	patrijs	14; 22
kleine brandnetel	4	Londenstraat	26	petasites hybridus	15
kleine karekiet	21	mannetjesereprijs	7	pingo	6; 7; 38
kleine pimpernel	5	margriet	38	pitrus	9
kleine plevier	14; 21	marjoleinbekje	30	plataan	25
kleine rietgans	21	meerkoet	29	platbuik	8
kleine varkenskers	10	Meerzicht	11; 14; 26	Ploeger	32
kleine vos	21	Meerzichtlaan	12	plooirokje	5; 10
kleine vuurvliinder	8	melde	9	pluviometer	10
kleine watersalamander	13	melganzevoet	10	poldertuinen	9
kleine zonnedauw	8	mensenooog	34	porseleinhoen	22
kleine zwaan	21	merel	22	postelein	10
klimop ereprijs	6	merodon equestris	22	Poststruiken	7
klimopereprijs	4	Metbroekbos	8	Prielenbos	13; 14
klokjesgentiaan	7	moerasspirea	10	Priengebied	17
kluut	9; 21	moeraswalstro	8	Prins	33
kluwenhoornbloem	5	moeraswederik	7; 38	Prins, Ben	12
knobbelzwaan	21	morgenster	10	Prins, Els	12
knolboterbloem	5; 14	mos	26	Pseudunio auricularia	29
knopherik	8	muis	33	psithyrus barbutellus	21
knopig helmkruid	10	muizeoor	7	psithyrus sylvestris	21
koekoek	9; 14; 21; 37	Müller	28	psithyrus vestalis	21
koekoekshommel	21	muntvlindertje	22	putter	22
kolgans	21	muursla	10	raapzaad	10
konijn	14	Muzieklaan	4; 26	ransuil	22
koolmees	21				

ranunculus aquatilis	15	Smetanarode	17	veldhondstong.....	15
ranunculus bulbosus	14	smient	22	veldiep.....	25; 27
Reeder	11; 16	snoek	13	veldleeuwerik	14; 23
regenwulp.....	22	sofiekruid	16	veldridder	4
reseda luteola.....	16	spaanse ruiter.....	7; 38	ven	8
reukgras	7	speenkruid	4	viervlek.....	8; 23
Ricardo	32	speerdiste	4	vink.....	23
Riel	14	sperwer	13; 14; 23	visdief	23
rietgans.....	22	spiegelkarper	13	visdiefjes	14
rietgors	22	spotvogel	23	Vissendreef	10
rietmoeras	7	sprinkhaanrietzanger	23	vogelkijkwand.....	9
Rietvoornsloot	10	st jacobsvlinder	23	volucella bombylans variatie	
rietzanger	22	staartmees.....	14; 23	plumata.....	23
rioolwaterzuivering	4	staarsiep	25	volucella pellucens.....	23
Ripken	29	Starn	29	volucella zonaria	23
rivierparelmossel.....	29	stenhommel.....	23	Voogd, les.....	12
rode schapenzuring.....	38	sterrenkroos.....	4; 9	Voogd, Jeroen.....	12
rode waterereprijs	9	stijf hardgras	10	Vos	11; 13; 16; 24; 30
Rokkeveen	6; 9; 13	stijve ogentroost	8	vroege glazenmaker	23
roodborst.....	22	stinzenplanten	25	vroege glazenmakers.....	16
roodgesterde blauwborst....	22	straatliefdegras	30	vroegeling	4
roodkopvuurkever	22	Sullivanlijn.....	15	Vuurdoornpark	10
roodoogjuffer	8	syrphus ribesii.....	23	vuurgoudhaantje	23
rose winterpostelein	10	tabanus autumnalis	23	vuurjuffer	8; 16; 23
rotund disc.....	28	tafeleend.....	9; 14; 23	vuurvliender	38
rounded snail.....	28	tandjesgras	7	wateraardbei	7
rugstreeppad	13	tapuit.....	23	Waterbuurt	14
ruig klokje	10	tengere vetmuur	10	waternavel.....	8
ruisvoorn	13	tenthedro mesomelas.....	23	waterpieper	24
Ruiten Aa	6; 7; 37	Ter Apel	6; 7	waterral	24
Rustoord.....	17	Ter Borg.....	7; 8; 37; 38	watersnip.....	24
ruwe iep.....	25; 26	Ter Wupping	8	Weeda.....	26
Rykel	29	Terborg	7	weidehommel.....	24
sachembij.....	22	teunisbloem	5	Wely	16; 17
salticus scenicus	22	tiendoornige stekelbaars ...	13	wespenorchis	12
Schansbuurt.....	13	Tijberg.....	26	Westerpark 11; 12; 14; 16; 17;	26
schapenzuring.....	38	tipala olercea	23	Westerwolde	6; 7
schapezuring	10	tipula paludosa	23	wielewaal	7; 8; 37
schimmel	26	tjiftjaf	4; 13; 23	wijnruit	30
scholekster	9; 22	Tol.....	13; 14; 31	wilde akelei	10
schubkarper	13	torenavalk	23	wilde bertram	11
scrophularia umbrosa subsp.		tormentil	7	wilde margriet.....	38
neesii	5	trosglidkruid	10; 16	wilg	9
scutellaria columnae	16	tuinfluiter	14; 23	Winter.....	27
Seffelaar	32	tuinhommel	23	winterkoninkje	13
Seghwaert	10	tureluur	9; 23	winterpostelein	4; 10
Seghwaertpark	10; 15	tweestippelig lieve		wintervliender.....	7
Selleegte	37	heersbeestje	6	witgatje.....	24
Sellingen	7; 37	ulmus glabra	25	witgesterde blauwborst	24
sijsje	22	ulmus glabra exoniensis	26	witje	8
Slangeborg.....	7	ulmus minor	25; 27	witte honingklaver	5
slangenkruid.....	16	ulmus x hollandica commelin		witte klaverzuring	8
slangenwortel	38	.....	26	witte kroonle.....	10
slangewortel	7; 8	ulmus x hollandica groeneveld		witte winterpostelein.....	4
sleedoorn	9	Ulmus x hollandica plantijn .	26	wolfspoot.....	6
Slothouwer	32	ulmus x hollandica vegeta ..	26	wouw	16
smalle wikke.....	6	Unio crassus batavus	29	wulp.....	24
smaragdlibel.....	8	variabele waterjuffer	23	xanthogramma pedissequum	
Smeerling	8	veenpluis	7; 38	.....	24
smelleken	22	veldereprijs	4		

xylota segnis	24	Zoetermeerse Plas	17; 29	Zwaartslootseweg	15
Zalmsloot.....	10	zoetwatermossels	29	zwanebloem	10
zandhoornbloem	6; 10	zomertortel.....	14; 24	zwarte kraai.....	24
zebraspin.....	24	zomprus	9; 10	zwarte roodstaart	24
zeelt.....	13	zonnedauw	37	zwarte stern	24
zevenblad.....	4	zoomvegetaties	7	zwartkop.....	14; 24
Zilverberg	13	zuring	6; 9	zwartkopvuurkever.....	24